

**De acta der Provinciale Synode te Dordrecht,
15—28 Juni 1574.**

Van alle Nederlandsche Synoden der 16e eeuw is het de Provinciale Synode van Holland en Zeeland, die in 1574 te Dordrecht gehouden is, over welke betrekkelijk de meeste aktestukken kunnen worden openbaar gemaakt. Zij is van die belangrijke Synoden de eenige, van welke de volledige acta nog over zijn; en dan niet in afschrift, maar in originali. En voorts zijn ook nog bewaard gebleven de oorspronkelijke geloofsbriefven, de instructiën van vier Classen of Kerken, en twee andere brieven. Dit alles is nog voorhanden in het Oud-Archief der Nederlandsche Hervormde Kerk. De authentieke notulen, met de 20 eigenhandige onderteekeningen van degenen die met keurstemmen de Synode bijwoonden, voor zooveel zij bij het sluiten der zittingen tegenwoordig waren, zijn ingebonden in een der 17 deelen met officieele stukken van de Dordtsche Synode van 1618 en 1619 (altijd samen bewaard in de zoogenoemde kist der autographa), thans op den Catalogus Nr. I, 17, en van dat nummer litt. M. En al de andere bovenbedoelde authentieke brieven enz. zijn met vele andere stukken samengebonden in den foliant, waarvan hiervoren reeds meermalen sprake was (zie boven blzz. 2, 8 en 47), op den Catalogus aangegeven als Nr. I, 3; in datzelfde nr. 3 vermeld als het derde nummer, litt *a—t*, en nog eenmaal litt. *a—c*, en in dien foliant te vinden blzz. 135—172 ¹⁾.

1) In den gedrukten Catalogus van het Oud-Archief der Nederlandsche Hervormde Kerk worden, met betrekking tot de Dordtsche Synode van 1574, de ingekomen stukken (onder Nr. 1, 3, 3) vrij goed opge-

Toch is bij de uitgave der Synodale acta van 1574 deze belangrijke verzameling nog door niemand gebruikt of geraadpleegd.

geven; en de verkeerde volgorde is niet aan den samensteller van den catalogus te wijten, maar aan dengene die die stukken reeds vóór minstens anderhalve eeuw ter inbinding bijeenvoegde. Maar alles behalve juist en nauwkeurig is de inhoudsopgave van den foliant, waarin de acta of notulen der Synode zijn ingebonden. Dit deel (Nr. I, 17, M) is aldus gecatalogiseerd: „Authentike copieën van bekentenissen van Geisteranus en anderen en van de provinciale Synode van Dordrecht in 1574, van de Nationale Synoden in 1578 en 1581, benevens een originele brief van den Keurvorst van Brandenburg”. Inderdaad echter komt van deze opgave slechts de aanvang en het einde met den wezenlijken inhoud overeen, en is deze inhoud zelf veel belangrijker. Niet alleen vindt men in dit deel o. a. een afschrift van het belangrijke stuk (20 blz. in Folio) dat de Zuid-Hollandsche Synode den 24 October 1618 aan de Staten van Holland zond, tot wederlegging van de bij deze ingeleverde Remonstrantie tegen de uitgeschreven Provinciale en Nationale Synoden; het origineel van de aanspraak en van het gebed waarmede Balthasar Lydius de Dordtsche Synode van 1618 geopend heeft; en de onderscheiden oordeelen of adviezen die in diezelfde Synode door de Nederlandsche godgeleerden en gedeputeerden provinciesgewijze en ook individueel over de exceptie der Remonstranten zijn uitgebracht; maar ook is hier nog bewaard, bij een authentiek afschrift van de Middellburgsche Kerkenordering van 1581, eene officieele, of althans half-officieele, door de vier leden van het moderamen eigenhandig geteekende, Latijnsche vertaling van diezelfde Kerkenordering. En voorts, 't geen nog veel belangrijker is, zijn in ditzelfde deel mede ingebonden de acta der Dordtsche Synoden van 1574 en van 1578, geenszins in afschrift, hetzij dan al of niet authentiek, maar in originali, gelijk zij in die Synoden zelve zijn gesteld, en daarna eigenhandig geteekend zijn door die leden die nog bij de sluiting aanwezig waren.

Natuurlijk is dit laatste eene zaak, waaroftrent vergissing of dwaling niet mogelijk is. Wie onder een oud archiefstuk een groot aantal namen vindt, bijna alle van mannen die eene zeer karakteristieke handteekening hadden, ziet van zelf met een enkelen oogopslag, of het, al dan niet, eigenhandige onderteekeningen zijn, en dus ook, of hij met het oorspronkelijke stuk, dan wel met een afschrift, te doen heeft. Met betrekking tot de acta van 1574 zijn er zelfs nog meer aanwijzingen, die op zich zelve reeds voldoende zouden zijn; b.v. de omstandigheid, dat de schrijver herhaaldelijk zijn stijl verbeterd heeft,

Er is van die acta nooit meer uitgegeven, dan de besluiten die de algemeene kerkenordering betreffen, met eenige besluiten

door eenige woorden door te halen, en dan op denzelfden regel verder te schrijven, met een eenigszins anderen zinsbouw het reeds doorgehaalde juister of nauwkeuriger uitdrukkende; 't geen wel niet kan voorkomen bij iemand die eenvoudig afschrijft, maar juist zeer natuurlijk is bij iemand die korte aantekeningen breeder uitwerkt, en die dit zóó spoedig doen moet, dat nog vóór het uiteengaan der vergadering de gemaakte notulen kunnen worden voorgelezen, goedgekeurd en door alle leden geteekend. Maar aan dergelijke aanwijzingen is in dit geval eigenlijk niet de minste behoefte: de eigenhandige onderteekeningen zijn een veelvoudig waarmerk, dat terstond in het oog valt en onmiskenbaar is.

De onjuiste opgave in den Catalogus kan dan ook alleen hieraan zijn toe te schrijven, dat de samensteller verzuimd heeft, het bedoelde stuk even in te zien. Trouwens, dat is in den bedoelden catalogus een maar al te gewoon verschijnsel. Er is zonder twijfel veel tijd en moeite aan ten koste gelegd, en er zijn veel bruikbare opgaven in te vinden; maar wie ooit iets te doen had met de daarin beschreven archiefstukken, weet toch ook, dat de beschrijving vaak zeer onvolledig en onnauwkeurig is, en dat hij in geen geval enkel daarop kan afgaan.

De vermelding van dit een en ander zou zeer zeker overbodig zijn geweest, indien niet onlangs beweerd was, met betrekking tot hetzelfde stuk als waarvan hier sprake is, dat het geen oorspronkelijk stuk, maar slechts een afschrift zou zijn. Uit die, vroeger blijkbaar nooit gebruikte, acta was het een en ander openbaar gemaakt door Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman en Dr. F. L. Rutgers (de Rechtsbevoegdheid onzer Plaatselijke Kerken, 1^e en 2^e druk, 1886 en 1887), met bijvoeging, dat dit ontleend was aan de nog over zijnde authentieke acten der Dordtsche Synode van 1574. Maar ondanks en tegenover die verzekering is ten stelligste verklaard door Dr. H. G. Kleyn (Algemeene Kerk en Plaatselijke Gemeente, Ed. 1888, blz. 84): „Hoe de schrijvers kunnen spreken van authentieke acten der Synode van 1574 is mij een raadsel, daar deze niet meer bestaan, maar wel eene copie daarvan te vinden is in de kist der autographa der Dordtsche Synode berustende in het Oud-Archief der Synode te 's Gravenhage, geteekend M". Door deze tegenspraak van een zoo bekwaam geschiedschrijver zouden vele lezers kunnen worden in de war gebracht, meenende dat het hier dus in ieder geval een betwistbaar feit geldt. Maar de zaak wordt opgehelderd, als men weet, dat de fout eigenlijk

over particuliere vragen; en voorts zijn deze uitgegeven, niet naar de authentieke acta, maar naar een afschrift waarin de bedoelde besluiten waren bijeengevoegd; en dan niet naar een der nog voorhanden vrij goede afschriften, maar, althans gedeeltelijk, naar een verkorten en daardoor vaak onjuisten tekst.

Ten aanzien van deze Synode, evenals ten aanzien van de andere Nederlandsche Synoden der 16^e eeuw, is men eerst in den aanvang der 17^e eeuw tot de openbaarmaking van acten of besluiten gekomen. Het is toen een Roomsche schrijver geweest, die daarvoor het eerst de hand aan het werk heeft geslagen, nl. de reeds vroeger (hiervoren blz. 116) genoemde C. Schultingius Steinwichius, in zijn mede reeds aangehaald werk *Hierarchica Anacrisis* enz. Voor de Synode van 1574, evenals voor die van 1578 en 1581, had hij, ter openbaarmaking en beoordeeling der besluiten die van algemeene strekking waren, goede afschriften daarvan ter zijner beschikking, volgens zijn eigen getuigenis (a. w. 3^e stuk, blz. 62^b) hem verschafft door den geleerden Amersfoortschen priester Jacobus Hezius, en door den bekwamen maar telkens afvalligen predikant Jan Haren, die, in den tijd dat hij voor de tweede maal Gereformeerd was, als een kerkelijk leider van naam en invloed natuurlijk goed op de hoogte was van de kerkelijke zaken. En niet slechts had deze uitgever een goeden Hollandschen tekst, maar hij heeft ook, bij de vertaling in het Latijn, dien tekst

te zoeken is in den Catalogus, en dat de geheele tegenspraak slechts gebouwd kan zijn op de daarin voorkomende verkeerde opgave, zonder dat er om gedacht werd, het stuk zelf eerst eens in te zien.

Mocht iemand dit al te vreemd vinden en dus over de zaak nog maar eenigszins twijfelen, dan kan inzage van het stuk zelf, in het Oud-Archief, allen twijfel aanstonds wegnemen. Of wel, daar een bezoek van het Oud-Archief niet voor ieder even gemakkelijk is, hij kan zich wenden tot den bij uitnemendheid deskundigen Amsterdamschen bibliothecaris, Dr. H. C. Rogge, die na inzage van het bedoelde stuk zich gaarne bereid heeft verklaard te getuigen, dat de twintig onderteeke-ningen inderdaad buiten allen twijfel eigenhandig gesteld zijn.

doorgaans zeer goed weêrgegeven; alleen hier en daar met eenige bekorting. Van de Synode van 1574 had hij echter blijkbaar niet meer, dan de besluiten die op de kerkenordering betrekking hebben, zonder de besluiten over particuliere vragen. Zij zijn opgenomen in zijn genoemd werk, in het 3^e stuk, blzz. 13^a tot 18^a; en zij worden gedeeltelijk herhaald in de kritiek van die Synode, te vinden in hetzelfde 3^e stuk, blzz. 166^a tot 211^b, alwaar die besluiten artikelsgewijze behandeld worden blzz. 166^a tot 186^a.

In het Hollandsch, en dus in de oorspronkelijke taal, is de eerste uitgave die van 1612, in de Kercken-ordeninghen der Ghereformeerder Nederlandtscher Kercken (blzz. 13—30); welke uitgave echter, evenals de volgende drukken van ditzelfde boekje (de 5^e druk werd in 1730 door G. Nauta bezorgd, en is daarna, in 1771, toegevoegd aan den 2^{en} druk van het Compendium der Kerkelijke Wetten van Vriesland) en in overeenstemming met zijn titel, zich bepaald heeft tot de besluiten die op de kerkenordering betrekking hebben, zonder bijvoeging van besluiten over particuliere zaken. Intusschen is reëds spoedig na die eerste uitgave ook iets openbaar gemaakt van de laatstbedoelde besluiten, nl. door P. Bor Cz., die in zijne Historie der Nederlandtsche Oorlogen (1^e dl., blzz. 544^b—548^a, in de uitgave van 1679; in de eerste uitgave, voor dit gedeelte uit het jaar 1621, is het Boek VII, fol. 50—53) de besluiten over de kerkenordering opnam, en daaraan de antwoorden op particuliere vragen, ten getale van 23, toevoegde. Evenwel was het dien geschiedschrijver blijkbaar slechts te doen om den zakelijken inhoud; en daarom gaf hij alle die besluiten slechts in een eenigszins verkorten vorm. Als een trouw berichtgever heeft hij zelf zijne lezers duidelijk genoeg daarmede in kennis gesteld, door uitdrukkelijk te zeggen aan het hoofd dezer mededeelingen: „daer werden onder heuluiden besloten 91 artikelen beroerende de Kerk-ordeninge en anders, daer van het sommier hier volgt”. Maar desnietteenstaande hebben alle latere uitgevers, voor zooveel zij de besluiten over particuliere zaken mede opnamen, te dien aanzien het „sommier” van Bor eenvoudiglijk overgenomen, blijkbaar in de meening, dat hier

wel in ieder opzicht de beste redactie zou te vinden zijn. Zoo b. v. het Kerkelijk Handboekje in zijne achtereenvolgende drukken (1732 enz.); het Kerkelijk Placaatboek (3^e dl., Ed. 1792, blzz. 426—445); en C. Hooijer, Oude Kerkordeningen (Ed. 1865, blzz. 97—112). In alle deze uitgaven staat wel de Kerkenordering naar de reeds in 1612 openbaar gemaakte volledige redactie; maar ten aanzien van de antwoorden op particuliere vragen geven allen zonder onderscheid slechts een afdruk van hetgeen door Bor was bericht.

Toch ontbrak het niet aan gelegenheid, om ook deze besluiten volledig te kennen; niet alleen uit de authentieke acta, maar ook uit afschriften der Kerkenordering die de bedoelde besluiten mede bevatten. Blijkbaar is bij de uitgave nooit een enkel van de nog voorhanden afschriften vergeleken; anders zou wel zijn opgemerkt, dat die allen volledig zijn. Zoo b. v. de drie afschriften, die in het Oud-Archief der Nederlandsche Hervormde Kerk te vinden zijn; het eene in het Boek van Cabeljau (Catalogus Nr. I, 2, 4, b, blzz. 137—179), en de andere twee in den reeds meermalen genoemden foliant met oude Synodale stukken (Catalogus Nr. I, 3, 3, blzz. 43—90 en blzz. 91—133); welke drie afschriften, behoudens de spelling en enkele weinig belangrijke varianten en schrijffouten, geheel eensluidend zijn, en ook goed overeenkomen met de authentieke acta waarvan zij een uittreksel zijn.

Ten einde in een paar voorbeelden te doen zien, dat men inderdaad niet genoeg heeft aan de door alle uitgevers gevolgde verkorte redactie van Bor, volgen hier eenige antwoorden op particuliere vragen, volgens die redactie en volgens den wezenlijken tekst.

Vraag en antwoord nr. 1 staat in alle uitgaven aldus: „Of 't niet goet en ware, datmen opten Catechismum Homilias schreef. Daer op geantwoord is: Datmen dat sal laten blyven.” Maar volgens de oorspronkelijke acta, en ook volgens alle afschriften, is de volledige redactie: „Op de vraghe van die van Walcheren, Of het niet goet en ware, datmen goede Homilias op den Catechismum maeckte, R. is gheantwoord datmen dit sal laten blijuen, maer dat het goet ware dat de Dienaers oordentlick by ghebuerte

in Classicis conuentibus een vraghe ofte twee wt den Catechismo cortelicken wtleijden, op datse alsoo malcanderen oeffenen ende scherpen mochten, ende den Catechismum oordentlicke grondelick ende stichtelick voor der Ghemeijnte leerden verclaren”.

Vraag en antwoord nr. 6 wordt in alle uitgaven aldus uitgedrukt: „Of een Dienaer des Woords laten mach te besoecken die aende Peste cranck leggen, om dat hy van 't volck uyt deser oorsaecke geschout wert. Antwoorde: Datse ghehouden zyn, geroepen zynde te gaen, ende ongeroepen zynde, wetende datmen haer van doen heeft, oock te gaen.” Maar de oorspronkelijke acta, evenals ook alle afschriften, formuleeren dit aldus: „Op de derde vraghe van die vanden Briel, Of een Dienaer des Woordts die aende peste cranck legghen laten mach te besoecken om dieswille dat hij vanden volcke gheschuwet wordt, Is gheantwoort, Nademael Godt de crancken beuolen heeft te visiteeren ende gheen onderscheijt van crancheijt ghemaect en heeft, datse schuldich sijn tot sulcke menschen gheroepen sijnde te gaen, niet beroepen sijnde ende wetende datmen haerder van doen heeft, oock te gaen, doch dat de Dienaers hier inne niet stoutelick ende onuoorsichtelick en handelen, ende soo sij mercken datse meer breecken dan timmeren, dan sal de Consistorie hier van kennisse draghen ende oordeelen.”

Vraag en antwoord nr. 9 luidt volgens alle uitgaven: „Ofmen de kinderen der afgesneden mach doopen. Antwoorde: Jae.” Maar volgens de oorspronkelijke acta en alle afschriften: „Op de vraghe van die van Dordrecht, ofmen de kinder der afghesneden vander Ghemeijnte doopen mach, R. Ja, met conditie datmen de gheuaders vaster inde belofte van die kinder ghetrouwelick te onderwijsen, verbindende.”

En (om nog iets te noemen) vraag en antwoord nr. 12 is in alle uitgaven op deze wijze geredigeerd: „Of een lidtmaet der Ghemeenten, willende trouwen een persoon die Papist, Doops, oft Werelts ghesint is, vanden Dienaer ghetrouwt sal moghen werden oft niet. Antwoorde: Men sal sulcke te vooren vermanen. Doch soose evenwel willen trouwen, men salse trouwen, dewyl het trouwen polityck is.” Maar in de oorspronkelijke acta en in alle afschriften is de redactie: „Op de vraghe van

die vanden Briel, of een lidmaet der Ghemeijnte, willende trouwen een persoon die Papist, Doops ofte werlts ghesint is, vanden Dienaer ghetrowt sal mueghen worden, of niet, R. Datmen hem te voren vermanen ende waarschouwen sal, ende soo hij niet teghenstaende de vermaninghe euen wel ghetrowt wil wesen, datmense trouwen sal de wijle het openbaer trouwen Politisch is. Watmen nu doen sal met dien die de vermaninghen weijgheren aen te nemen, ia noch teghen de Dienaers quaet spreekken, is gheantwoort, dat de Consistorie met dien sal handelen na d'omstandicheijt der saecke, t' sij met schuldtkenninghe voor de Consist. of opentlick, Of voor een tijdt vanden Nachmael af te houden, of met den trappen der Excommunicatie voort te varen, na hare discretie."

Met betrekking tot de besluiten, die op de Kerkenordering betrekking hebben, valt nog op te merken, dat de inhoudsopgaven die in alle uitgaven bij een vijftiental artikelen gesteld zijn, soms op den kant en soms boven het artikel, in twee der genoemde afschriften in 't geheel niet voorkomen, en in het derde wel gevonden worden, maar in kleiner aantal en dan soms bij andere artikelen. Blijkbaar hebben die opschriften of bijschriften geenerlei officieel karakter, en zijn zij dus bij de uitgave altijd weg te laten.

In de volgende bladzijden worden de acta der Provinciale Synode te Dordrecht van 1574 nu geheel afgedrukt volgens het boven vermelde autographon. Daardoor komen de reeds sedert lang bekende besluiten, die op de kerkenordering en op eenige particuliere zaken betrekking hebben, hier natuurlijk niet achter elkander te staan, en ook geenszins in dezelfde volgorde als in alle uitgaven, en ook in alle afschriften, daaraan is toegekend. Immers die besluiten zijn op verschillende tijden genomen, naargelang de zaak, die het gold, aan de orde kwam; en gedurig kwamen er zaken van anderen aard tusschenin. Toch heeft de bekende volgorde dier besluiten ook een officieel karakter; want, blijkens de bijvoeging bij den laatsten volzin der acta en ook blijkens de cijfers die in het oorspronkelijke stuk op den kant zijn geplaatst, heeft men nog gedurende de zittingen der Synode

die besluiten eerst uitgezocht, vervolgens naar hun inhoud gerangschikt en eindelijk van een cijfer voorzien. In de hier volgende uitgave zijn die cijfers natuurlijk mede opgenomen. En om nu het opzoeken van eenig artikel gemakkelijk te maken, is aan de acta eene tabel toegevoegd, waarin naar de cijfers der artikelen aangewezen wordt, op welke bladzijde ieder artikel te vinden is. Voor zooveel het zaken geldt, die ook door eenige der nog voorhanden instructiën waren aan de orde gesteld, wordt in diezelfde tabel mede aangegeven, op welke bladzijde het bedoelde punt der instructiën voorkomt.

Als bijlage wordt aan de acta hier toegevoegd een letterlijke afdruk van de bij deze Synode ingekomen stukken, voor zoover die zijn bewaard gebleven in den vroeger vermelden foliant van het Oud-Archief; natuurlijk met verbetering van de verkeerde volgorde, waarin zij aldaar door den binder zijn bijeengevoegd. Zij zijn van drieërlei aard (te vinden in den genoemden foliant op de bij ieder stuk aangegeven bladzijde):

A. Brieven in zake de afvaardiging van gedeputeerden; en wel:

1°. Uit de Classe van Delft: *a.* van de Classe, d.d. 10 Juni (blz. 161), een geloofsbrief voor de predikanten Petrus Carpentarius (Schiedam), Hubertus (verstrooide Kerk van Schipluiden), Aegidius (Rotterdam) en Arnholdus (Delft); *b.* van den Kerkeraad van Naaldwijk, d.d. 11 Juni (blz. 169), een geloofsbrief voor den ouderling Mathijs Jacopss en den predikant Franciscus Vrancken; *c.* van den Kerkeraad van 's Gravenhage, d.d. 12 Juni (blz. 165), een geloofsbrief voor den ouderling Johan Ernst van Vassen; *d.* van den Kerkeraad van Delft, d.d. 13 Juni (blz. 163), een geloofsbrief voor den diaken Burchardt Jansz; *e.* van den Kerkeraad van Schiedam, d.d. 13 Juni (blz. 157), een geloofsbrief voor den door de Classe aangewezen predikant Petrus Carpentarius, en verontschuldiging over het niet zenden van een ouderling of diaken.

2°. Uit de Classe van Dordrecht: *a.* van den Kerkeraad van Gouda, d.d. 10 Juni (blz. 167), een geloofsbrief voor den predikant Jan Henricksen en den ouderling Wilhem Thomessenn; *b.* van den Kerkeraad van Leerdam, d.d. 15 Juni (blz. 153), eene verontschuldiging over het niet komen van den door de

Classe aangewezen predikant Joest de Jonge; *e.* van den Kerkeraad van Gorinchem, d.d. 16 Juni (blz. 141), eene verontschuldiging over het niet komen van den ter Synode geroepen predikant Henricus Rolandus; *d.* van den Magistraat van Gorinchem, d.d. 16 Juni (blz. 143), van dezelfde strekking; *e.* van den Kerkeraad van Gorinchem, d.d. 26 Juni (blz. 145), een geloofsbrief voor den ouderling Wit Jansen en den diaken Wynant Gerritsoon, om in zake den predikant Henricus Rolandus met de Synode te handelen.

3°. Uit de Classe van Voorne, Putten en Overflakkee ¹⁾: van de Classe, d.d. 13 Juni (blz. 171), een geloofsbrief voor den predikant Gerardus Gallinaceus en den ouderling Jan Commersz.

4°. Uit de Classe van Zierikzee: van de Classe, d.d. 8 Juni (blz. 149), een geloofsbrief voor den predikant Gerardus Culenburgus en den ouderling Cyprianus Morrhuis.

5°. Uit de Classe van Walcheren: *a.* van den Kerkeraad van Veere, d.d. 9 Juni (blz. 155), een geloofsbrief voor den predikant Joannes Miggrodius; *b.* van den Kerkeraad van Middelburg, d.d. 10 Juni (blz. 159), een geloofsbrief voor den predikant Gaspar van der Heyden; *c.* van den Kerkeraad van Middelburg, d.d. 13 Juni (blz. 151), een geloofsbrief voor den ouderling Jan de Hoorne; *d.* van den Magistraat en den Kerkeraad van Vlissingen, d.d. 15 Juni (blz. 135), een geloofsbrief voor den predikant Joannes Gerobulus.

6°. Uit Noord-Holland: van de broederen aldaar, d.d. 9 Juni (blz. 147), eene verontschuldiging over het niet komen van de gedeputeerde predikanten Andreas Theodorici, Richardus Nicolai en Anthonius Nicolaus.

B. Instructiën voor de ter Synode gedeputeerden; en wel:

1°. Uit de Classe van Voorne, Putten en Overflakkee: *a.* van de Classe (blzz. 181—188), in 38 artikelen; *b.* van de Kerk van den Briel (blzz. 190—194), in 15 artikelen.

2°. Uit de Classe van Zierikzee: van de Classe (blzz. 173 vg.), in 11 artikelen.

1) Deze Classe wordt in de acta de Classe van den Briel genoemd.

3°. Uit de Classe van Walcheren: van de Classe (blz. 175—179), in 16 artikelen.

C. Stukken over allerlei andere zaken; en wel:

1°. Een brief van Godfried van Wingen (Londen), d.d. 2 Juni (blz. 137), met aanbieding van een catechismus en kerkenordening.

2°. Een brief van den Kerkeraad van Gouda, d.d. 24 Juni (blz. 139), met verzoek van medewerking tot verkrijging van nog een predikantstractement, ten behoeve der beroeping van Hubertus Francisci.

Deze 23 stukken van het Oud-Archief zijn alle zonder onderscheid oorspronkelijke bescheiden, die op de Synode zelve gediend hebben; als zoodanig gewaarmerkt, voor ver het grootste gedeelte door de onderteekeningen die alle eigenhandig zijn, en voor het overige door een opgedrukt of ingedrukt of aangehecht zegel, terwijl enkele stukken zoowel van eene onderteekening als van een zegel voorzien zijn.

F. L. R.

De namen der gheenen die inden Sijnodo gheweest zijn, daer toe veroordent van haren Classen om met haren stemmen te helpen besluyten ¹⁾).

Wt de Classe van Delft.

1. *Franciscus Francus* Dienaer tot Naeldtwijck bij den welcke een tijdt langh gheweest is *Matthijs Jacobsz* Ouderlingh van Naeldtwijck.
2. *Egidius*, Dienaer tot Roterodam.
3. *Hubertus Francisci* eertijds Dienaer tot Schipluij.
4. *Arnholdus Cornelius* Dienaer der kercke van Delft.
5. *Burchart Iansz* sijn medeghesel, Diaken.

1) Deze naamlijst, ook al staat zij niet in de notulen zelve, behoort toch ook tot de authentieke acta. Immers zij gaat er onmiddelijk aan vooraf, op de eerste bladzijde van het geheele stuk, en zij is blijkbaar van dezelfde hand. En voorts maakt haar inhoud het zeer waarschijnlijk, dat zij staande de vergadering door den scriba zal zijn opgemaakt; wel niet bij den aanvang, want zij vermeldt ook reeds de twee Dordtsche ouderlingen, die, blijkens de notulen van de eerste zitting, eerst na die zitting kunnen benoemd zijn; maar toch vóórdat twee der zeven gedeputeerden uit de Delftsche Classe waren aangekomen, want de namen van die twee komen achteraan, blijkbaar na het opmaken van de lijst daaraan nog toegevoegd, en zeker dientengevolge ook niet van een cijfer voorzien. Wat die cijfers betreft, is het zeker geene vergissing, dat de eerste twee namen slechts één cijfer hebben; want die twee telden inderdaad slechts voor één. Blijkens den geloofsbrief van Mr. Matthijs Jacobsz zou deze slechts korten tijd kunnen uitblijven, en was daarom Ds. Franciscus Vrancken benoemd om hem te vervangen; en deze predikant was reeds aanstonds met hem medegezonden, daar hij toch tijdelijk buiten dienst was, doordat zijne gemeente geheel in de macht was van het Spaansche leger, dat destijds een groot deel van Middel-Holland bezet hield. Voor het overige bevat deze lijst, volgens haar eigen opschrift, alleen de namen dergenen die met keurstemmen tegenwoordig waren. Dat er buitendien ook wel anderen de Synode konden bijwonen, en zelfs aan hare werkzaamheden deelnemen, blijkt b. v. uit hetgeen te dien aanzien bericht wordt in de notulen zelve, met betrekking tot den te Leiden beroepenen, maar door de belegering van die stad nog in Dordrecht opgehouden, predikant Caspar Coolhaes.

Van Dordrecht.

6.	<i>Iohannes Lippius</i>	} Kerckendienaers van
Dordrecht.
7.	<i>Bartholdus Guilielmus</i>	
8.	<i>Iacobus Michaël</i>	
9.	<i>Christianus Sinapius</i>	
10.	<i>Ian Canin</i> , Ouderlingh.	
11.	<i>Claes Iansz Iagher</i> ouderlingh.	
12.	<i>Petrus Iohannes</i> Dienaer der kercke tot Schoonhouen.	
13.	<i>Iohannes Heinrichi</i> Dienaer der kercke ter Gouw	
14.	met een Ouderlingh [volgens den geloofsbrief: <i>Wilhem Thomessenn</i>].	

Wt de Classe vanden Briel.

15. *Gerardus Gallinaceus* Dienaer des Woordts inden Briel.
16. *Ian Commersz*, Ouderlingh der kercke inden Briel.

Wt de Classe van Scouwen.

17. *Gerardus Culenborgicus* Dienaer des Woordts te Zijrixee.
18. *Cijprianus Mor-hius* Ouderlingh der kercke van Zijrixee.

Wt de Classe van Walcheren.

19. *Gasparus Heijdenus* Dienaer der Woordts.
20. *Ian de Horn* Ouderlingh der kercke tot Middemburch.
21. *Iohannes Gerobulus* Dienaer der kercke tot Vlis-singhen.
22. *Iohannes Miggridius* Dienaer der kercke van ter Veer.
23. *Iohannes Taffinus*.

Noch *wt de Classe van Delft*, *Ernestus van Vassen* Ouderlingh der kercke inden Haghe.
ende *Petrus Carpentarius* Dienaer van Schiedam.

Wt Noorthollandt, niemandt.

Wt de Classe van Leijden, niemandt.

Acta des Sijnosi Prouincialis ghehouden den 15
Iunii a°. 1574.

Casparus Heidanus is met ghemeijnen stemmen tot Praeses vercoren, ende Arnholdus Cornelius Scriba 1).

Is besloten dat de Dienaers van Dordrecht met haere Consistorie twee Ouderlinghen verkiesen sullen om der Sijnodale versamelinghe bij te wonen.

Ouermidts d'ontschuldt waeromme Henricus van Gorichom op den Sijnodum niet en coomt, vander Consistorie niet gheschreuen en is noch oock gheen fundament en heeft, Soo en is die vander versamelinghe niet aenghenomen.

Is derhaluen besloten datmen aen het Consistorium van Gorichom schrijuen sal, dat sij Hendricum met eenen Ouderlingh na de ordinantie des Classischen Conuentus tot Bommel ghehouden op den Sijnodum seijnden, Datmen oock de Ouericheijt die voor Hendrico gheschreuen hadde met een brief aduerteere dat sij het ons niet qualick af en neme dat wij Heindricum ontbieden. Dit te schrijuen is Ernesto te laste gheleijt.

Op de vraghe wie met den brieuen gaen sal ende wie de plaetse Heindrici (soo hij coomt) sal vertreden, Is besloten datmen eenen seeckeren bode tot Gorichom sal seijnden die haer wt den naem des Sijnodi belouen sal

1) Deze alinea staat in het handschrift bovenaan op den kant; blijkbaar eerst vergeten, en daarna met dezelfde hand bijgevoegd.

(so sij Hendricum laten gaen) een anderen in sijne plaetse , tot dat hij wedercoomt te setten.

Is besloten op den lasterischen ende spijtighen brief des Ministri tot Woerden dat M. Taffin den brief ter gheleghener tijdt ende bij occasie mijn Heer den Prince vertoonen sal , ende met hem handelen wat men beste in dese saecke sal doen.

Item dat Taffinus eene grondelicke antwoorde op den brief des Dienaers van Woerden schrijven sal , tot verantwoordinghe des Sijnodi ende wederlegghinghe sijner spijticheijt , welcken brief Hugo van Oudewater afschrijven ende hem in sijnen naem ouersejnden sal.

Lippius sal een briefgen aen die van Bommel schrijven , dat sij of eenen van haren Dienaren ende Ouderlinghen inden Sijnodum seijnden , ofte d' oorsaecke schrijven waeromme sij sulx niet en connen doen.

16 Junii.

Die artikelen des Sijnodi van Embden sijn voorghelesen.
 Artic. 32. Is ghesproocken gheweest dat het nut sijn soude dat oock de Ouderlinghen ende Diakenen de Nederlantsche Belijdinghe onder den artikelen des Synodi onderschreuen.

Taffinus heeft aen D. Bezam na laste des derden artikels gheschreuen dan en heeft gheen antwoordt ontfanghen. Derhaluen en sullen de broeders als noch de Belijdinghe der articulen van Vranckrijck niet onderschrijven.

Artic. 1. Wordt voor goet aenghesien dat in allen Consistorien ofte ten minsten in allen Classen eene copie vande Confessie ende Articulis Sijnodi bewaert worde.

2. De versamelinghe heeft besloten datmen eenerleij Catechismus in allen Kercken der Prouincie houden sal.

Ten anderden dat dit sal wesen de Heidelbersche [*sic*] Catechismus.

Ten derden datmen desen Catechismum alleen opentlicken sal leeren, ende dat de Dienaers in het besonder t' cort Ondersoeck den sommighen voorhouden mueghen.

Op de vraghe of de Kerckendienaeren in haren Kercken Ouderlinghen ende Diakenen hebben die wettelicke vercoren sijn, is gheantwoort, Ja.

In allen plaetsen is een beghinssel van Classen, vanden welcken hier na ghehandelt sal worden.

Die van Enghelandt hebben haer beste ghedaen, aengaende t' ghene dat inden achten artikel des Embdtschen Sijnodi besloten is, dan sijn vanden Bisschoppen verhindert.

Is goet gheuonden datmen die van Enghelandt wederomme vermanen sal datse hun in den algheimeijnen Sijnodo vinden. Ende Gerobulus is veroordent dit oock mede onder anderen inden brief te setten die hij aenghenomen heeft aen hun te schrijuen.

De deijlinghe der Classen.

1. Walcheren. 2. Scouwen ende Duuelandt. 9.
3. T' landt van Voorn, Putten behaluen Roon ende Portegael, Item Ouerflackee ende Goereede tot der tijdt toe dat de Kercken beter versien sullen wesen, ende dat die van Ouerflackee eene Classem op hunseluen connen maecken.
4. Delft, Woudt, Schipluij, Lier, Maeslandt, Naeldt-wijck, Ouwerschie, Pinaicker, Berckel, Nootdorp, Bleijs-wijck, Soetermeer.
5. Haghe, Rijswijck, Voorburch, Wassenaer, Monster, Sgrauenzandt, Loosduijnen, Eickenduijnen, Scheueringhe, Wateringhe.
6. Rotterdam, Schiedam, Hillegonchtsberch, Delfshauen, Vlaeringhen, Capelle, Cralinghen, Seuenhuijse, Iselmonde, Portegael, Roon.
7. Bommel, Buren, Leerdam, Hueckelom, Asperen, Gorichom, met haren ommeligghenden dorpen.

8. Dordrecht, Gheertruijdenberch, T' eijlandt van Swijndrecht met sijnen dorpen, Petershoeck met den sijnen. De Clundert ende de Finert sullen onder Dordrecht behooren, soo langh als die Flackee gheen Classe op haerseluen en maeckt.

9. Ter Gow, Schoonhouen, Oudewater, Woerden, met haren dorpen, ende met allen den dorpen die daer legghen tusschen de Leck ende Isel, met Nieupoort, Langheraeck ende Amers.

10. Leijden met gantsch Rijnlandt.

11. Alckmaer. 12. Enchuijsen. 13. Hoorn. 14. Eedam.

De broeders hebben besloten, aenghesien weinich plaetsen noch met Dienaren voorsien sijn, dat hun sommige Classen twee ende twee t' samen voeghen sullen. Ende als door Godts ghenade de Kercken beter versien sullen wesen, dat alsdan de Classen sich wederomme sullen mueghen deijlen.

Is besloten datmen aen die van Enghelandt, Wesel, Embden, Antwerpen schrijuen sal datse den 45 artikel nacomen, belouende dat wij t' selue oock neerstelick doen willen. Dit sal doen Iohannes Gerobulus.

12. Om die confusie ende verwerringhe te vermijden die wt de verkiesinghe des ghemeijnen volx ontstaen mochte, hebben de broeders besloten dat de Dienaers des Woordts vander Consistorie der plaetse daer sij dienen sullen beroepen worden, doch alsoo dat het gheschiede met aduijs der Classische versamelinghe, ende datse alsoo der Ghemeijnte voorghestelt worden, na wtwijzen des 13 Embdtschen artikels.
27. Aengaende t' verkiesen der Ouderlinghen ende Diaconen, dat sal gheschieden na het wtwijzen des 14 Artikels der Embdtsche versamelinghe, dat namelick de Consistorie t' recht der verkiesinghe hebben sal.
28. De Consistorie sal dubbel ghetal der Ouderlinghen ende

Diaconen der Ghemeijnte voorstellen de welcke de helft daer wt sal kiezen.

Der vercooren Dienaeren half deel sal alle iaers ver- 31.
andert worden na wtwijsen des 15 artijckels.

De Dienaren des Wordts die vrij sijn sullen henseluen 15.
inden dienst der Kercke gheroepen sijnde verbinden. Die elders verbonden sijn sullen daer van bijden Classen ghewisse reden laten blijcken, welcke oordeelen sal of de oorsaecken ghewichtich ghenoech sijn om in anderer Kercken dienst te treden.

Op de 10 vraghe van dien vanden Briel is gheantwoordt dat Taffinus bij mijn Heer den Prince vande onderhoudinghe der Dienaren ghehandelt ende goede hope ghecreghen heeft.

Teghen die Dienaren die lichtueerdelicken in andere Kercken sonder wil ende weten der Classe vertrecken salmen de kerckelicke Censure ghebruijcken.

Op den 12 artikel is Taffino belastet dat hij met sijner Excell. ter gheleghener tijdt ende bij occasie handelen sal, dat hij den officieren allesins op den dorpen ghebieden wille, dat sij niemant toe en laten te predicken, dan die een brief vanden Classe vertoonen sal.

Is besloten dat de beroepene Dienaren des Wordts 8.
oordentlicken bij ghebeurten inden Consistorio presideeren sullen.

Op de 16 propositie van Delf is besloten dat gheen 16.
Dienaer wt de Classe daer hij in is vertrecken en mach in eene andere Kercke, sonder eerst van sijner Classe oorlof vercreghen te hebben, op dat hij niet alleen van sijner Kercke, maer oock vander Classe schriftelick bescheijt brenghe. Doch dat de Classen wederomme de Dienaren met behoorlick onderhoudt ende andersins versorghen.

De Dienaers sullen opentlicken inder Classische versa- 13.
melinghe gheexamineert worden.

24. Ouermidts d'oplegghinghe der handen in deser ionckheijt der Kercke tot superstitione ghetoghen ende sommigher bespottinghe onderworpen soude mueghen wesen, hebben de broeders besloten datmen deselve alsoch onderweghen laten sal, ende de Dienaers alleen Gode ende der Ghemeinte beueelen, als hier na volcht.
25. Is besloten datmen de Dienaers die elders inden Dienst gheweest sijn, ende van nu voort aen nieuwelick inder Kercke aenghenomen sullen worden, Gode met den ghebede ende der Ghemeinte met eener cleijne vermaninghe na d'onderlinghe stipulatie beueelen sal, ghelijck als men oock dien sal doen die nu eerst in den Dienst opghenomen worden, inden welcken doch een breeder vermaninghe ende stipulatie voor gaen sal.

17 Iunii.

17. Gheen Minister wt anderen Kercken comende sal aenghenomen worden sonder ghetuijghenisse te brenghen vander Classe ende Consistorie van daer hij coomt, of daer gheen Classe ofte oordentlicke Consistorie en is, van geloofweerdighe Ministers ende anderen personen, van welke attestatie de Classe ende Kercke oordeelen sal, of se ghe-noegsaem is.
23. Aengaende t' vasten ende bidden omtrent de verkiesinghe der Dienaren is besloten dat wannermen handelt van eenen seeckeren Dienaer des woordts te verkiesen die der Kercke Godts van te vooren ghetrouwelick ghedient heeft, datmen niet en sal behoeuen eenich vasten te houden. Maer wannermen vergaderen sal om te besien wie te verkiesen sij, soo salmen de lidmaten der Ghemeinte tot huijsvasten ende bidden vermanen, het welcke niet soo naw en sal behoeuen onderhouden te worden inde verkiesinghe der Ouderlinghen ende Diaconen.

Tot verclaringhe des 6 artikels des Embdtschen Sijnodi, 4. soo sullen de Dienaers des Woordts, Ouderlinghen ende Diakenen de Consistorie maecten, Alsoo, dat de Dienaren ende Ouderlinghen alleen onder hen versamelen sullen, oock de Diaconen bijzonder, om hare eijghen saecken die d' armen aengaen te verhandelen. Doch in plaetsen daer weinich Ouderlinghen sijn sullen de Diakenen toeghelaten mueghen worden na de begheerte der Consistorie. Ende de Diaconen sullen ghehouden worden te verschijnen, wannerse inde Consistorie beroepen worden.

In een ieghelick Consistorie sal een boeck wesen waer 6. inne neerstelick ende ghetrouwelick opheteijckent sal worden wat tot de regeringhe der Kercke dient, 't welck alles gheschreuen sijnde t' elcke mael sal gelesen worden, of daer iet af of toe te doen ware, Ende men sal inde naestuolghende versamelinghe lesen wat inde leste besloten is.

Item men sal een boeck in allen Ghemeijnten hebben, 7. daer in men teijckenen sal de namen der kinder die gheboren ende ghedoopt worden, met den namen der ouderen ende ghetuijghen. Item der gheenen die men trowt ende diemen tot lidmaten der Ghemeijnte op neemt.

Oock sal een ieghelick Dienaer opteijckenen de namen der lidmaten die afsteruen, ende die Oeuericheijt bidden datse den graefmaeckeren ofte den gheenen die last daer van hebben beueelen boeck te houden van allen den gheenen die afsteruen, op datmen altijdts als het noot doet vereijsschen can wie daer ghestoruen is.

Die buijten de oordeninghe der Kercke sich inden 19. Kerckendienst indringhen, sullen vander Classe eens twee of meermael gheroepen ende vermaent worden datse reden haers doens gheuen. Ende ist datse dit hartneckelick weijgheren te doen, soo sullen sij verclaert worden Schismatici ende loopers te wesen, ende haer naemen sullen

den anderen Classibus te kennen ghegheuen worden. Doch indien sij sich beclaegden dat hun onghelijck gheschiede, soo sullen sij sich op den Sijnodum Prouincialem beroepen mueghen. Hier en tusschen sal mijn Heer de Prince ghebeden worden dat hij den officieren der plaetsen ghebiede dat sij niemant toe en laten te predicken dan die ghetuyghenisse hebben van haren Classe etc. alsoo bouen verhaelt is dat Taffinus dit doen sal.

3. De broeders achten dat tot wtroeijinghe der valscher leeringhe ende dwalinghen die door het lesen der ketterischen boecken meer ende meer toenemen, dese nauolghende middelen gheuoelt behooren te worden. Ten eersten sullen de Dienaers vanden predickstoel t' volck tot de lesinghe der Bibelsche Schriftuyre vermanen ende vanden onghesonden ketterischen boecken afmanen sal [*sic*], doch de namen der boecken spaerlick noemende. Ten tweeden sullen die boeckuercoopers der reijne leere toegedaen vanden Dienaren vermaent worden, datse sulcke boecken niet en drucken noch vercoopen. Ten derden sullen de Dienaers inde huijsbesoekinghen der lidmaten der Gemeijnte besien of in haren huijsen eenighe schadelicke boecken sijn, op datse haer vermaenen mueghen sulcke boecken wech te doen.
21. Aengaende de propositie, Ofmen die gheene die niet ghestudeert en hebben, ende nochtans goet verstandt hebbende begheerich sijn hun tot eenighen Kerckendienst te begheuen, toelaten sal te proponeeren, Is besloten datmen die alleen toelaten sal inden welcken alle dese dinghen (niet) ¹⁾ beuonden en worden, Ten eersten, godtsalicheijt ende ootmoedicheijt, Ten tweeden, gaeue van welspreeckenheijt, Ten derden, goet verstandt ende discretie.

1) Het woordje *niet* staat duidelijk in het handschrift, maar moet natuurlijk geschrapt worden.

Men sal de Nederlandtsche belijdinghe des gheloofs om seeckere oorsaecken laten als sij is, ende soo daer eenighe woorden in te veranderen waren na het exemplair tot Geneuen ghedruckt, salmen wachten tot op den Sijnodum generalem.

Die Monicken ende Papen geweest sijn, ende sich tot 20. den Kerckendienst begheeren te begheuen, salmen niet toelaten dan vander Classe gheexamineert, na deser preuue, Ten eersten datse de leere des pausdoms versaecken, ten tweeden datse haer vocatie versaecken, ten derden datse wel gheoeffent ende doorsocht sijn door ootmoedicheijt ende patientie, ten vierden datse een gaue van wel te leeren hebben, ten vijfden datse de rechte leere bekennen ende sich der Discipline onderwerpen.

Aengaende den tijdt der Classische versamelinghe, is 10. besloten dat de Classen alle maenden versamelen sullen, wtghenomen Dort ende ter Gouw die alle twee maenden tsamen sullen comen, tot datse op hetseluen gheset worden. Sullen doch de Dienaers van allen Classen ghehouden sijn bij een te comen telcken datse om eenighe nootsaecken beroepen worden.

Men sal de Classische versamelinghen op verscheiden 11. plaetsen d' een na d' ander houden, ende het sal der Classe toestaen eerse scheijt t' elcken de plaetse der naestcomende versamelinghe te benamen.

Aengaende d' opentlicke auontghebeden hebben de 51. broeders besloten, datmense niet invoeren en sal daerse niet en sijn, ende daerse in ghebruijck sijn, soo stichtelick ende voorsichtelick afschaffe als het mueghelick is, insonderheijt om dese nauolghende oorsaecken. Ten eersten, op datmen d'oordentlicke predicatien des te vierigher ende neerstelicker besoecke, Ten tweeden datmen [*sic*] de huijsghebeden des auonts (die een ieghelick huijsvader met sijn huijsghesin schuldich is te doen) te neerstigher onder-

houden worden. Ten derden, op dat d' alghemeijne ghebeden op den vastdaghen, diemen somtijds om eenighen bijzonderen nootd ghebruijckt, te vierigher ende solenneelicker mueghen ghebruijcket worden.

52. Van den lijckpredicken is besloten datmense met grooter voorsichticheijt, soeckende d' opbouwinghe der Kercke, daerse ingheuoert sijn afsette, daerse niet ingheuoert en sijn niet in en voere, om de periculen der superstitie die daer wt comen te vermijden.

T' lujen der clocken omtrent de begraeffnisse der dooden achten wij dat allesins afgheset behoort te worden.

XIX Junii 1).

53. Aengaende de feestdaghen neffens den Sondach, Is besloten datmen met den Sondach alleen te vreden sijn sal. Doch salmen de ghewoonlicke materie vander gheboorte Christi Sondaechs voor den Christdach inder Kercke handelen, ende het volck vande afdoeninghe deses feestdachs vermanen, ende oock vander selue materie op den Christdach predicken, soo hij valt op een predick dach. Men sal oock op Paesch ende Pinxter dach vander Verrijzenisse Christi ende seijndinghe des H. Gheestes leeren mueghen, t' welck inde vrijheijt der Dienaren staen sal.
43. Op het voorstellen, Of het nut ware datmen beneffens den Psalmen Dauids ghedichtet door Dathenum enighe andere gheestelicke liedekens ende psalmen van anderen gheleerden lujden ghemaect indén Kercken ghebruijckte, Is vanden broederen besloten dat men met den Psalmen Datheni mitsgaders t' gunt datter bij is te vreden sal wesen, tot dat indén Sijnodo generali anders besloten sal sijn.

1) Hier staat de dagteekening in het handschrift op den kant.

Is besloten dat na het ghebet voor de predicatie, dat 41. ghesangh O Godt die onsen Vader bist etc. den Dienaren vrij sal staen te houden of te laten.

Alle Dienaren sullen eenerleij forme van opentlicke 1) 42. Kerckghebeden ghebruijcken, doch datse cortelick ende wijsselick daer inne voeghen dat de teghenwoordighe nootdijsschen sal, als voor speciale personen der Ouerheijden, voor eenighe crancken etc. Ende dit sullen sijn de ghebeden inden Catechismo veruatet. Ende ouermidts t' alghe-meijn ghebet t' Sondaechs na de predicatie te langh is, twelck op vast ende bidtdaghen bequamelick ghebruijckt can worden, Soo is den Praesidi belastet dat hij een corte dancksegghinghe begriijpe, diemen bruijcken sal mueghen tot dese woorden toe Ende ouermits het v behaecht etc.

Men sal de predicatie beghinnen van desen woorden na 37. t' ghesangh des Psalms, Onse hulpe sij inden naem des Heeren etc. Item de predicatie besluijten met den seghen Num. 6.

De Sondaechsche Euangelien diemen int pausdom pleech 39. te ghebruijcken, en sullen niet ghepredickt worden, Dan men sal een boeck der H. Schriftuijre oordentlick na malcanderen wtlegghen, Op dat de predicatien door te veel text niet te langh en vallen, t' volck van den mis-verstande afghetoghen ende tot den rechten verstande der gheheeler schrift bequamelicker ghebrocht worde.

Aengaende de materie der predicatien, is goet gheuonden 40. datmen aller meest wt t' Nieuwe testament t' volck leeren sal. Het sal oock wel inde vrijheijt der Dienaren staen wt den Ouden testamente te predicken met raet ende auijse des Consistorii.

1) Dit woord is met dezelfde hand boven den regel bijgevoegd.

De broeders van Xijrixee sijn vermaent datse eenen seeckeren ministrum, Michaëlem wt het landt van Voorn comende sonder ghetuyghenis brief der Classe daer hij van quam, in den Dienst bij hun aenghenomen ende qualicken daer aen ghedaen hebben. Ende is hun belastet datse hem schrijuen dat hij een ghetuyghenisse brief van der Classe vanden Briel eijssche der welcke ghedeputeerde hier sijn, de welcke dan d' oorsaecke in sijner teghenwoordicheijt bewijsen sullen, waeromme sij hem gheen ghetuyghenis-brief gheuen en willen. Alsoo sal dese oneenicheijt tusschen de Classe ende dien Ministrum van den Sijnodo ter neder gheleijt worden.

55. Het is der Dienaren des Woordts ampt de crancken te besoecken, ende het is gheuaerlick seeckere personen daer toe te ordineeren. Daeromme sullen de Dienaers op d' Ouderlinghen ende Diaconen begheeren, datse hun hier inne met haren arbeit helpen willen, ouermidts dat haer ampt meer dan anderer Christenen is de siecke, arme ende troostlose lidtmaten te besoecken troosten ende te stercken.
56. Der Dienaeren ampt is oock als het noodt doet bij t' bedde der crancken den naem des Heeren aen te roepen.
58. De Dienaers sijn vermaent haer toehoorders met te langhen predicken niet te beswaren, ende haer predicatien bouen d'wre soo veel mueghelick is, niet te vertrecken.
47. De Classen sullen van haren Ouerheijden begheeren, datse het coopen, vercoopen, drincken, arbeijden, wandelen etc. insonderheijt des Sondaechs te wijle men predickt verbieden willen. In welcke saecke soo daer eenighe Ouerheijden sich onwillich bewijsen, soo sal mijn Heer de Prince mueghen ghebeden worden dat hij de Ouerheijden tot dien ampte vermane, om sich na 't exempel der ghenen die sulx alreede in t' werck ghestelt hebben te schicken.

Den Dienaren is vrij ghestelt voor ofte na de predicatie 46.
de afgheroepene personen te trouwen.

XIX Iunii.

Ouermidts het gheuaerlick is dat alle Dienaren elck 66.
eene bijzondere vermaninghe voor de bedieninghe des
Doops doen souden, soo isset besloten dat de forme
eenerleij sal wesen, welcke corter begrepen ende den
Dienaren toeghestelt is.

Aengaende den tijdt des Doops voor of na de predick, 60.
Hoe wel de bedieninghe des Doops op haer selue behoorde
te wesen, soo is nochtans besloten dat mense tusschen
de predicatie ende t' alghemeijne ghebet sluijten sal mue-
ghen, tot dat anders inden Prouinciali of Generali Sijnodo
besloten sal worden.

Is besloten datmen de dancksegghinghe die na den 67.
Doop volcht, voor t' alghemeijn Ghebet doen sal.

De forme vande vraghen voor den Doop salmen houden 63.
alsoo se achter den Catechismum staen, behaluen dat de
Kerckendienaers de ouders verbinden ende de bijstaende
ghetuijghen vermanen sullen.

Het sal vrij staen dat deselue Minister die d' insettinghe 64.
ende t' ghebruijck des Doops verlaert oock doope, of dat
het verscheiden Dienaren doen. Doch sullen de Dienaers
de forme dat een minister alle beijde doe, in haren Ker-
cken, soo veel als sij sonder erghernisse ende onghelent-
heijt [*lees*: onghelentheijt] doen connen, in voeren.

De broeders gheuoelen dat het raedtsaemste ende beste 65.
ware dat de Kercken eene besprenginghe inden Doop
ghebruycten, Doch hebben besloten dat de maniere van
driemael te besprenghen ghedraghen sal worden in Kercken
daerse in is, ter tijdt toe datmen die andere maniere
beter inuoenen can.

57. Het verbondt Godts sal inden kinderen soo haest als men den Doop Christelicken becomen can, met den Doope verseggelt worden, ten sij saecke datter eenighe sware oorsaecke sij, om den Doop eenen tijdt langh wt te stellen, van welcke de Consistorie oordeelen sal. Maar die affectie der ouderen die den Doop harer kinderen begheeren wt te stellen ter tijdt toe dat de moeders selue haer kinderen presenteeren, ofte op die gheuaders langhe wachten, en achten de broeders gheen wettelike oorsaecke te sijn om den Doop wt te stellen.
62. Om dat wij gheen ghebot van den Heere en hebben gheuaders ofte ghetuijghen te nemen om de kinder ten Doope te presenteeren, soo en machmen niemandt hier van eenen bijsonderen noot oplegghen. Nochtans nademael het een oudt ghebruijck is, ende tot goeden eijnde ingheuoert, te weeten om vanden ghelooue der ouderen ende den Doope des kindts te betuijghen, ende op hen te nemen den last van het kindt t' onderwijsen, in val dat hem sijn vader ofte moeder afstorue. Item om d' onderlinghe gemeijnschap ende verbindinghe der vrientschap tusschen den gheloouighen t' onderhouden, Die dit ghebruijck niet en begheeren te volghen, maer hare kindere selue willen presenteeren, sullen met neersticheijt aengheporret ende vermanet worden, dat sij gheen twist en soecken, dan datse sich na de ghewoonlicke ende oude oordeninghe schicken die goet ende profitelick is.
58. Men sal den Doop niet aendienē dan alleen in den openbaren versamelinghen der Kereke bijde vercondinghe des goddelicken woordts.
61. De Vaders sijn ghehouden ende behooren vermaent te worden bijden Doop harer kinderen te sijn, op dat sij met den gheuaderen de voorghestelde vraghen beantwoorden, ten sij datse door ghewichtighe oorsaecken verhindert worden.

Is besloten dat d' ontfanghinghe ende examinatie der 70. gheenen die sich tot der Ghemeijnte begheuen, gheschieden sal voor een Minister ende twee Ouderlinghen, of twee Ministers alleen, welke sij bestemmen sullen by hun te comen na hare ghelegghenheit, Ende de belijdinghe des gheloofs ende onderwerpinghe der Discipline sal opentlick gheschieden, in sulcken plaetsen daer een ieghelick bij comen can, t' sij inde Consistorie of inden tempel, ende daer sullen de namen der gheenen die ontfanghen worden stichtelick verhaelt worden.

Is besloten dat de belijdinghe des gheloofs vanden 72. gheenen die te voren gheexamineert sijn in deser ionckheijt der Kercke met een ia woort gheschieden sal.

Inde voorbereijdinghe tot den Nachtmæl des Heeren 74. salmen eene simpele predicatie doen, na der ghewoonte, inder welke ghehandelt sal worden, vander beproeuvinghe des menschen ende versoeninghe met Godt ende den naesten, met vierighen ghebeden,

De Kercken sullen daer na arbeijden datse het Nachtmæl 69. des Heeren allen twee maenden houden, soo veel mueghelick is.

Is besloten datmen in de wtreyckinghe des Broodts des 77. Nachtmaels ghebruijken sal de woorden Pauli 1 Cor. 10, Het broot dat wij breecken, etc. met den aenhangh, Neemt, eet, ghedenckt ende ghelooft dat het lichaem Iesu Christi ghebroocken is tot een volcomen versoeninghe aller onser sonden. Ende in de wtreyckinghe des beeckers, De drinckbeecker der dancksegghinghe etc. Neemt, drinkt alle daer wt, ghedenckt ende gheloouet dat het dierbaer bloet Iesu Christi vergoten is tot versoeninghe al onser sonden.

De broeders achten dat het staen in het houden des 76. Nachtmaels des Heeren het voechelickste is, maer ouermidts t' exempel van sitten inden Kercken ingheuoert is, so houden wij datmen het alsnoch sonder arghernisse niet

achter laten en can. Men sal nochtans middelerwijl den volcke leeren dat het middelmatich is ende na gheleghener tijdt al staende voechelicker can ghehouden worden.

XXI Junii 1).

78. Is goet gheuonden datmen in allen Kercken eendrachtelick eenighe plaetsen wt der H. Schrift lesen sal te wijle men het Nachtmael houdt, ende pauseeren, te wijle men de woorden Pauli leest 1 Cor. 10.
79. Men sal oock eene corte inleijdinghe maecken tot der dancksegghinghe na het Nachtmael des Heeren, waer inne de Christenen vander groote liefde Christi tonswaert ende danckbaerheijt die wij schuldich sijn vermanet worden.
75. Men sal oock voor het houden des Nachtmals in desen beghinselen der Kercken eenen eighentlicken text die tot den Nachtmale dienet ende de mijsterien daer inne begrepen verclaert inde predick voor hem neme wt te legghen, ten ware dat den oordentlicken text bequamelick daer toe gheleijt conde worden.
80. Is besloten datmen s' namiddaechs als het nachtmael ghehouden is de predicatie des Catechismi na der ghewoonte onderhouden sal.
81. Men sal op den dach des Nachtmals soo wel als op anderen daghen trouwen mueghen, maer niet op den vast ende bidtdaghen. Ende hoe wel het beter ware datmen op den Sondach niet en trowde, op dat een ieghelick hem te beter inden dienst des Heeren oeffenen mochte, soo en salmen doch dese ghewoonte in deser tijdt niet lichtueerdelick veranderen, Middekertijdt sullen de Dienaers na het beste staen, daer het sonder onstichtinghe can ingheuoert worden.
68. Men sal gheen Auontmael des Heeren wtreycken daer

1) In het handschrift staat hier de dagteekening op den kant.

gheen forme van Ghemeijnte en is, dat is, daer niet eenighe Ouderlinghen ende Diaconen en sijn, die soo wel op de aenneminghe ende regeeringhe der ghenen die toeghelaten worden, acht hebben, als de Dienaren des Woordts, ghelijck bouen verhaelt is.

Die een wettelicke ghetuijghenisse brengt sal tot den 71 Nachtmale toeghelaten worden, ten sij dat het langhen tijdt te voren gheschreuen is, want alsdan moetmen na sulcken vernemen, euen als of sij gheen ghetuijghenisse en hadden. Doch soo betaemt het dat wij gheneichder sijn om die toe te laten dan af te sluijten, welcker godtsalicheijt gheprobeert wordt of door gheschreuen, of door leuendighe ghetuijghenisse.

De Dienaers ende Ouderlinghen sullen wel voor hen 5. sien datse niet en handelen inden Consistorien, Classen ende Sijnoden, dan t' ghene dat Kerckelick is. Maer die dinghen, die ten deel Kerckelick den deel politisch sijn, alsoo daer veel dinghen in huwelixen saecken vooruallen, soo daer eenighe swaricheijt in voor valt, soo sullen sij aen het oordeel ende autoriteijt der Ouerheijt aensoecken.

De broeders hebben voor goet aenghesien datmen neer- 18. stelicke te boecke stellen sal den afscheijdt ende ghetuijghenisse der Dienaren die vertrecken, Maer aengaende d' andere lidmaten, dier namen ende tijdt des vertreckens mitsgaders d' oorsaecken (na datmen vindt datter veel aen ghelegghen is) sal men opteijcken.

In den plaetsen daer de Christelicke Ghemeijnte gheen 29. ghemeijnschap hebben en mach met de gasthuijs, H. Gheijst ende andere arme goederen, maer alleijn d' aelmoessen vergaderen ende wtgheuen, die inder Kercke ofte andersins hun ghegheuen worden, daer salmen bijde oordentlicke verkiesinghe der Diaconen hier bouen verhaelt bliuen. Maer daer de Magistraet haer inde ghemeijnschap der voorghemelde goederen toelaten wil, daer sal de Consis-

torie dobbel ghetal van Diaconen kiezen, ende daer na t' selue der Ghemeijnte voorstellen. Ende soo verre de Ghemeijnte die selue alle voor goet houdt, soo salmen de voorschreuen mannen der Ouerheijt voorstellen, om daer wt de helft te verkiesen, ende alsoo sullense vercoren bliuen. Maer daermen die eerste maniere van verkiesinghe euen wel hebben can, salmen de selue als die bequaemste volghen.

Is besloten datmen aen Hadrianum Ianss. Dienaer van Leijden, nu te Delft sijnde, schrijuen sal, op datmen sie of hij sich inden dienst der Goutsche Kercke voor eenen tijdt langh begheuen wil.

Is daer na wt den brief aen Iohannem Heindrici Dienaer van ter Gouw ghesonden ghebleken dat Hubertus van hun met namen begheert worde, Soo is dan den brief van Adriaen Ianss. op ghehouden, ende men heeft daer na van Huberto begonnen te spreeken, als volghen sal.

49. Hoewel het staen voor den deuren der Kercke om de aelmoessen te versamelen het allervoechelixte ende bequaemste is, Soo is nochtans besloten dat de wijze van omme te gaen als noch inde vrijheijt der Kercke staen sal. Doch soo sullen de Dienaers arbeijden, dat sij het omme gaen soo veel mueghelick is sonder erghernisse afbrenghen.
36. Is besloten dat inden plaetsen daer de Diaconen alleen die aelmoessen hebben diese versamelen, voor de Consistorie hare rekeninghe allen maenden doen sullen. Maer daerse ghemeijnschap hebben met de H. Gheest ende anderen arme goederen, daar sullen sij de reeckeninghe doen voor die de Ouericheijt daer toe beneuen sommighe der Consistorie verordineeren sal. Ende dit salmen telcken der Ghemeijnte voordraghen, opdat een ieghelick die wil sich bijde reeckeninghe vinden mach.
33. De Diaconen sullen alle weecken op henseluen vergaderen om rijpelic van der armen saecken te spreeken.

Aengaende d' wtdeijlinghe der aelmoessen, wien ende 34. hoe veel, dat sal staen aende discretie der Diaconen, die tot dien eijnde hare versamelinghen houden datse niet en doen sonder malcanders aduijs in oordinaerlicken saecken. Ende in ghewichtighen saecken sal het welstaen datse den raet der Consistorie ghebruijcken.

Het sal oock der Diaconen ampt sijn t' ghelt der armen 35. selue wt te gheuen, ende niet door een ander.

XXII Iunii.

Ouermidts onse broeder Hubertus met namen van die vander Gouw begheert is om hare Kercke te bedienen, ende sij noch gheen seecker gheordineert stipendium hebben voor eenen tweeden Dienaer, Is besloten dat Gerobulus aen die van ter Gouw wt den naem deses Sijnodi schrijven sal, dat de Sijnodus Hubertum voorschreuen tot eenen Kerckendienaer voor der Goudtsche Kercke vercoren hebbe ende hem nu derwaerts seijnde op datse hem eens hooren mueghen predicken, Doch dat hij hemseluen aen hun niet en mach verbinden voor dat sij hem met eenen stipendio verseeckert hebben sullen.

De broeders aenghehoort hebbende de propositie ende beschuldighen die Gallinaceus ghedaen heeft teghen Michael Andriess, ende ouerwoghen hebbende de crancke ontschuldighen desseluen Michaelis, hebben ghekent ende wtghesproocken dat hij schult heeft, Is oock ghestraff dat hij sich inde Classische versamelinghe vanden Briel seldom heeft laten vinden, ende doch gheen oorsaecke sijns wtbljuens laten weten. Hier in heeft Michael sijne schuldte ende sonde voor der versamelinghe des Sijnodi bekent, ende voort aen ghehoorsaemheijt belooft.

Heeft oock sijn schuldte bekent van dat hij in Dirxlandt comende sijnen Dienst daer aengheboden heeft sonder der

Kercke attestatie sijns afscheidts van der vorigher Ghemeijnte van Heenvliet, daer hij ghedient heeft, te vertoonē, noch hier van eenich ghewach te maecken.

Op de vraghe wt het schrijuen Gallinacci, die gheschreuen hadde dat Michael sijne Ghemeijnte trowlooselijck verlaten heeft (t' welck hij Michael missaect) Of Michael sijnen Dienst eener anderen Kercke belouende, sonder metweten sijner Ouerheijt ende Classe, met der waerheijt mach gheseijt worden sijne Ghemeijnte van Heenvliet, trowlooselijck verlaten te hebben, hebben de broeders gheantwoort, Ia. Ouermits Michael sich met deser beloftenisse (die sonder conditie, of het der Ouerheijt ende Consistorie belieuen soude, gheschiet is) aen eener anderen Ghemeijnte, soo veel in hem is verbonden heeft. Bijsonder soo valt dese elachte teghens hem, ouermits hij van te vooren bekent heeft, de Classische versamelinghen onbeoorlickē versuijmt te hebben: Het welcke met der waerheijt gheheeten mach worden, Sijner ghemeijnte die beoorlickē trow niet houden, bijder welcke een Dienaer ghehouden is te bliuen tot sijn doot of tot eenen beoorlickē afscheijt toe.

Aengaende de beschuldighen van die vanden Haghe teghen Michaelem voorss., ten eersten dat hij met toorn ende onwillicheijt sich onghehoorsaemlick teghen de Consistoriale broeders aldaer ghedraghen, ende somtijdts met toornighen ghemoet wt de Consistorie ghelooopen soude hebben, Ten tweeden, dat hij niet te vrede en is gheweest met het hujs twelck hem vander Ghemeijnte toe gheleijt was, ende alsoo die Ghemeijnte voorss. op costen ghebracht heeft, Ten derden dat hij sich opentlick van der Consistorie op den predickstoel niet sonder erghernisse beclaecht heeft, Hebben de broeders besloten datmen den ghedeputeerden broeder vanden Haghe aensegghen sal dat de Sijnodus wel acht dat hij na wtwijsen der

persuasie sijner conscientie dese punten der beschuldighe voortghebrocht heeft, Doch nademael hij Michael die ontkent, ende daer gheen ghetuyghenisse aen bejden sijden en is, ende die stucken soo seer swaer niet en sijn, Datmen dese dinghen begrauen sal, ende hem int generael vermanen dat sulcke stucken als verhaelt sijn eenen Dienaer seer qualicken betamen, Oock dat hij Michael in sijn eijghen conscientie gae, of hij hier inne schuldich is, ende soo hij onschuldich is, hem voor sulx wachte.

Is besloten datmen Michaeli sal aensegghen dat hij om een oock der stucken wille die Gallinaceus hem voorwerpt ende hij niet en ontkent, weerdich is van sijnen Dienst ghedeposeert ende afgheset te worden, Doch nademael men niet soo seer op sijne verdienste acht neemt, als op de teerheijt der eersten beghinsselen der Kercke, daer noch alle dinghen niet te degghen in orden ghestelt en is, ende alle Dienaers vande ordeninghe der Kercke gheen grondich verstant ende kennisse en hebben, Is besloten, Dat Michael noch in sijnen Dienst blijuen ende heftelick vermaent worden dat hy sulcks niet meer en doe etc. Ende sal van hem gheeijscht worden dat hij bekenne weerdich te sijn afgheset te worden, ende om verghiffenisse sijner schuldt Golt ende de broeders bidde.

Dit heeft Michael gheweijsht te bekenne ende te doen, ende is onversoent van den broederen wechgegaen, hertelicken vermaent sijn [*lees*· sijnde] dat hij sich wel bedencken soude.

Arnoldus Fraus Dienaer van Sommerdijck is ghestraff van dese nauolghenden sonden. Ten eersten dat hij wt Enghelandt comende met sijn wijf onghetrowt gheseten heeft. 2. Dat hij gheseijt heeft haer ghetrowt te hebben, ende alsoo hier in dit stuck teghen die waerheijt ghesproocken heeft. 3. Dat hij ghelt ghenomen heeft voor doopen ende anderen Kerckendiensten. Hier van heeft

hij sijn schuldt voor den broederen bekent. Ende is besloten dat hij wederomme in sijne plaetse trecken sal, ende datmen neerstelick sal vernemen of hij sich niet in anderen dinghen meer misdraghen heeft twelck soo men niet en beuint (soo wij hopen) soo salmen hem noch een tijdt langh inden dienst laten, ten waer datmen saghe dat hij sonder groote erghernisse niet dienen en conde, in welcken val men hem transfereeren sal in eene andere plaetse diemen d' allerbequaemste sal dencken te weesen.

Michael Andreae sonder teijcken van boetueerdicheijt voor den middach ghescheiden sijnde, is nademiddach wederomme inde Versamelinghe ghecomen, ende heeft sijne schuldt bekent van sulcken sonden als bouen verhaelt sijn voor Godt ende den Sijnodo, Heeft oock bekent hieromme weerdich te sijn van den kerckendienst afgheset te worden. Heeft zich oock met Gerardo Gallinaceo ende Ernesto versoent.

22. Van den scholen is besloten dat Ten eersten de Ministri van allen Classen sorch draghen sullen op welcken plaetsen scholen behoeuen te wesen.

2. Of de schoolmr. der plaetse daermen van handelt voortijds een openbaer ende ordinaris stipendium ghegheuen is.

3. Sullen sij vande Magistraet begheeren, dat het hun gheoorloft sij, een schoolmr. te setten, ende dat de Magistraet t' stipendium beuele te betalen twelck eertijds betaelt plach te worden.

4. De Ministri sullen verschaffen dat de Schoolmrs. de belijdinghe des gheloofs onderschrijuen, ende sich der Discipline onderwerpen, oock mede den Catechismum ende andere dinghen die der ieucht nut sijn leeren.

5. Ende soo daer eenighe Schoolmrs. waren die dit niet doen en wilden sullen de Ministers hare Ouerheijt bidden, dat se gheweert ofte afghesettet worden.

6. Soo de Dienaers iet van desen verhaelden dinghen vander Ouerheijt niet vercrijghen en conden, Soo sullen sij het der hooghe Ouerheijt bij requeste verclaeren ende de saecke voortdrijuen.

XXIII Iunii.

Is besloten datmen op den vastdaghen eenerleij forme ^{54.} houden sal, Eerstelick salmen de Ghemeijnte t' samen roepen ende eenighen text voornemen ende verclaren, ende vierighe ghebeden voor ende naer ghebruijcken. Ende om sulx beter te doen salmen t' volck tot abstinentie van spijs ende dranck ende anderen toeghelaten dinghen vermanen. Men sal t' volck oock vermanen inden tempel te blijven sonder nochtans iemandt hier toe te dwinghen. Men sal oock in eenighe bequame plaetse des tempels den volcke wat voorlesen wt den ouden ofte nieuwen testamente tot de gheleghenheijt des tijdts dienende. Ende men sal op den vast daghen met 2 predicatien te vreedden sijn, ten ware dat den Vastdach op den Sondach gheleijt ware, inden welcke men andersins driemael ghewoonlick is te predicken.

Men sal de namen der ghenen die vercondicht worden ^{86.} om te trouwen op drie verscheiden Sondaghen vanden predickstoel vercondighen, of andersins driemael in grooten noot daer van de Consistorie oordeelen sal.

De Ouderlinghen ende Diaconen in haren dienste ghe- ^{32.} confirmeert sijnde, sullen de belijdinghe ende articulen der Discipline onderschrijuen.

Het huwelick sal beuesticht worden in cenich vanden ^{87.} plaetsen daer de namen wtgheroepen sijn. Doch soo iemant in een ander plaetse trouwen wilde, die sal ghetuijghenisse der proclamatiën vander Consistorie mede brenghen. Ende Minister der plaetse daerse trouwen sullen, sal dit niet doen, sonder t' aduijs sijner Consistorie.

85. De personen die trouwen willen sullen opentlick inder Ghemeijnte afgheroepen ende ghetrowt worden. Ende soo iemandt door cranckheijt verhindert sijnde begheerde in hujs te trouwen, daer van sullen de Dienaers ende de Consistorie oordeelen. Ende soo sij het toelaten (t' welck niet sonder groote beraetslaghinghe ende swaren noot gheschieden sal) soo en salt euenwel niet gheschieden dan d' wtroepinghen inder Kercke ghedaen sijnde, ende inde teghenwoordicheijt der vrienden ende nabuijren. Ende de Dienaer salt der Ghemeijnte opentlick aensegghen datse ghetrowt sijn.
83. De Dienaers en sullen niemandt wtroepen dan die verclaren datse sich oock van hun willen laten trouwen. Ende men sal hun vermanen datse bij malcanderen niet en wonen noch slapen voor datse ghetrowt sijn. Die hier teghen doen salmen berispen, die niet ghehoorsaem en sijn salmen den Magistraet aengheuen. Men sal oock niet lichtueerdelick tot de hooghe Ouerheijt gaen, voor datmen bijde oordentlicke Magistraet sijn best ghedaen heeft.
84. Niemandt en sal wtgheroepen worden om te trouwen, dan eerst ghetuijghenisse van t' consent sijner ouderen, ende (soo sij te voren ghehijlickt sijn gheweest) vande afsteruinghe der eerste partie, verthoont te hebben. Ende soo het gheschiede dat iemandt den Ministers ende Consistorie hier inne niet ghenoech en dede, soo sullen de partijen dit de Magistraet te kennen gheuen ende derseluer consent den Dienaren ouerbrenghen.
88. Ouermidts d' Officiaelen des Antichrists int Pausdom, d' autoriteit ende recht der Ouerheijden inden echtscheijdinghen aen sich ghetrocken hebben, Soo sal de Magistraet vanden Ministers wt Godes woort ghebeden ende vermaent worden, datse na wtwijzen des woort Godts ende anderer wetten dien helpen welcke in soodane saecken hare hulpe behoeden ende begheeren.

D'ontschuldighen partij hare partij van ouerspel ouer- 89.
wonen hebbende sal vander Magistraet begheeren een
wtspraeck van scheijdinghe ende soo de Magistraet dit
niet en begheert te doen, salse dan vanden Magistraet
soecken te vercrijghen datse der Consistorie toelate te
doen sulx als sij wt Godes woort oordeelen sal recht te
wesen. Soo men dit oock niet en can vercrijghen, soo
sal de Consistorie haer vermanen in een ander plaetse
te trecken daerse de hulp der Ouerheijt ghenieten can.

Aengaende die ouer 7 iaren te Nachtmale gheweest ^{Partic. 21.}
sijn, ende 't pardoen ghehaelt hebben, hoemense toelaten
sal tot den Nachtmale, Is gheantwoordt, Soo de erghernisse
openbaer is, soo salse oopentlick ghebetert worden. Maer
ouermidts in desen ghemeijnen val onghelijckelick ghe-
sondicht is soo sal de Consistorie na gheleghentheijt
der daet oordeelen of het ghenoech is met de belij-
dinghe voorder Consistorie ende verclaringhe op den stoel,
of niet.

Desghelijcks is d'antwoorde op de vraghe vanden
Francoischen Minister te Middelburch van eenen die te
Misse ghegaen heeft na de bekende waerheijt.

Men heeft eenen Michaellem Egidii die onberoepen inde
Classe van Dordrecht sich onderwonden heeft te leeren
ende te doopen, ghestrafte ende heftelick vermaent dat hij
hem van nu voort aen, wachte eenighen Kerckendienst,
t' sij leere of Doop te bedienen, om sijns grooten onuer-
stands ende onwetenheijts wille, alsoo dat hij niet bequaem
en is een slecht lidtmaet der Ghemeijnte te wesen. Dit
heeft hij beloofd te doen.

Aengaende Hadrianum een predicant in Mijnsheeren landt
is hij ghehoort ende van sommighen punten der Religie
onderuraecht, waerop hij redelick wel gheantwoordt heeft.
Daeromme hebben hem de broeders een text ghegheuen
daer op hij morghe een corte vermaninghe sal doen,

welcke sommige broeders sullen hooren, ende der versamelinghe weder aenbrenghen.

82. Op den 32 artickel van Embden vande straffinghe der grouen sonden is dit vanden broederen tot verclaringhe bijgheuoeght, datmen met den gheenen die van grouen sonden eenich berow toonen niet terstont tot de leste excommunicatie comen en sal, maer hun voor een tijd langh vanden Nachtmale afhouden.

Aengaende den Dienaer van Ooltgens Plaet welcke vanden Sijnodo begheert heeft van een wooninghe voorsien te wesen, Is besloten dat de Classe daer de voorseijde plaetse onder hoort bij Requeste aen mijn Heer den Prince aenhouden sal, ende soo verre als dit hun van die vander Plaete gheweighert wordt, om dat sij met hem niet te vrede en sijn, soo salmen toesien datter een ander Dienaer ghestelt worde, Soo het auer des volx schult is, salmen door den Prince daer teghen procederen.

- Part. 22. Op de vraghe vande afsnijdinghe der ghenen die tot den Mennoniten veruallen sijn, is gheantwoordt datmen tot de afsnijdinghe derseluen sal voortuaren door die trappen die inden Embdtschen Sijnodo voorghestelt sijn.

Op de vraghe van die van Xijrixe, watmen doen sal met eenen broeder die door de bijwooninghe van eener vrouwe in een hujs quade suspitie van hem gheuende ende hier van vermaent sijnde, nochtans in t' selue hujs blijft: R. Nademael men hem meermaels broederlicken sal vermaent hebben, soo hij niet hooren en wil, salmen hem vanden Nachtmale afhouden, ende segghen soo hij sich niet en betert dat men hem excommuniceren sal.

- Part. 8. Op de vraghe van die van ter Gouw, watmen met den Papen doen sal die int hejmelick doopen ende trouwen, R. Men sal sijn beste doen om dit te weeren, Eerst bijde Ouerheijt der plaetse, daer na soo sij het weighert, bij den Prince.

- Part. 9. Op de vraghe van die van Dordrecht, ofmen de kinder

der afghesneden vander Ghemeijnte doopen mach, R. Ia, met conditie datmen de gheuaders vaster inde belofte van die kinder ghetrouwelick te onderwijsen, verbinde.

Op de vraghe van die vanden Briel, Ofmen een kindt 10. van eener vrouwe ghedoopt, inder Kercke doopen sal, R. Ia, Ouermidts dat vrouwen doop gheen Doop en is.

Op de 2 vraghe van die wt den Briel, Of een Ouer- 11. speeler tot een hujsvr. nemen mach die met der welcke hij ouerspel ghedaen heeft, R. Men sal hier in niet handelen teghen de ciuile rechten, ende wel acht nemen datmen alle erghernisse hier inne vermijde.

Op de 3 vraghe derseluer, Of een Dienaer des Woordts 6. die aende pest cranck legghen laten mach te besoecken om dieswille dat hij vanden volcke gheschuwet wordt, Is gheantwoort, Nademael Godt de crancken beuolen heeft te visiteeren ende gheen onderscheijt van cranckheijt ghemaeckt en heeft, datse schuldich sijn tot sulcke menschen gheroepen sijnde te gaen, niet beroepen sijnde ende wettende datmen haerder van doen heeft, oock te gaen, doch dat de Dienaers hier inne niet stoutelick ende onuoorzigtelick en handelen, ende soo sij mercken datse meer breecken dan timmeren, dan sal de Consistorie hier van kennisse draghen ende oordeelen.

Op de voorstellinghe watmen met den Dienaren doen 14. sal die nu inden Dienst sijnde noch niet gheexamineert noch wettelicke beroepen noch ghesonden en sijn, R. De Classe salse examineeren als ofse noch nooit ghedient en hadden. Ende in val datse onbequaem beuonden worden in leere ofte leuen, soo salmen van haren Dienste suspenderen tot datse bequaem sijn. Ende soo sij bequaem sijn, of in hun eenighe hoope van bequaemheijt ghespuert wordt, soo salmen hun met voorgaende behoerlicke correctie van hare voorighe ongheschickheijt ende lichtueerdicheijt op eenighen text der Schriftuijre een predick laten

doen, de confessie ende articulen doen onderschrijven, inde ghehoorsaemheijt ende t' samencoomste der Classe verbinden, door een vande Ministers der Classe laten presentereen, ende een forme van Consistorie inder Ghemeijnte stellen daermense ghebruijcken wil.

1. Op de vraghe van die van Walcheren, Of het niet goet en ware datmen goede Homilias op den Catechismum maeckte, R. is gheantwoort datmen dit sal laten blijen, maer dat het goet ware dat de Dienaers oordentlicke bij ghebuerte in Classicis conuentibus een vraghe ofte twee wt den Catechismo cortelicken wtleyden, op datse alsoo malcanderen oeffenen ende scherpen mochten, ende den Catechismum oordentlicke grondelick ende stichtelick voor der Ghemeijnte leerden verclaren.
2. Op een andere vraghe van die selue broeders, van eene nieuwe ouersettinghe der Bible in onse nederduijtsche tale, Is gheantwoort datmen [toeuen sal] ¹⁾ tot dat d' ouersettinghe der Bibel inde Francoische ende Latijnsche sprake die nu voorhanden is int licht ghecome sal wesen, op datmense daer wt in onse spraecke te lichter ende te beeter ouersetten mach.

XXIV Iunii.

3. Op de vraghe van die van Walcheren hoemen de wederdooperen weeren ofte op den rechten wech brenghen sal, Is besloten dat de Dienaren haren Ouerheijden bidden ende vermanen sullen datse niemandt ontfanghen noch lijden dan die wettelicke sweeren der Ouerheijt ghehoor-

1) Deze twee woorden, die in het handschrift bij vergissing ontbreken, zijn hier ingelascht overeenkomstig de van dit besluit nog voorhanden oude afschriften.

saem te sijn. Ende die daer nu schoon woonen vermanen tot den ghehoor des goddelicken Woordts, item hare kinderen ten doope te brenghen, ofte soo sij sulx weijgheren te doen datse hun inde teghenwoordicheijt der predicanten ontbieden ende hare opinien beuelen te verclaren ende te verandtwoorden. Het sal oock daerbeneuen goet wesen dat de Dienaers in hare heijmelicke versamelinghen soecken te comen, of te seijnden ende te bewijsen dat haren handel onrecht is.

Op de vraghe van die van Zijrixee of een Minister 4. notarius publicus vante vooren gheweest sijnde, noch in dien dienste blijuen mach, Is gheantwoordt dat hij testamenten ende huwelixen voorwaerden maecken mach insonderheijt daermen gheen andere hebben en can, item in bequame ende stichtelicke plaetsen, Maer sullen hun wachten te comen in ergherlicke plaetsen als in herberghen etc. ende hun oock niet bemoeijen met ander notaris handelinghen. Ende wt oorsaecke van deser vraghe is besloten dat een Ministers hujsvrouw in gheual van noodt gheen openbare of winckelneeringhe drijuen en mach.

Op de vraghe van die vanden Briel, of een lidtmaet 12. der Ghemeijnte willende trouwen een persoon die Papist, Doops ofte werlts ghesint is, vanden Dienaer ghetrowt sal mueghen worden, of niet, R. Datmen hem te voren vermanen ende waerschouwen sal, ende soo hij niet teghenstaende de vermaninghe euen wel ghetrowt wil wesen, datmense trouwen sal de wijle het openbaer trouwen Politisch is. Watmen nu doen sal met dien die de vermaninghen weijgheren aen te nemen, ia noch teghen de Dienaers quaet spreecken, is gheantwoort, dat de Consistorie met dien sal handelen na d'omstandicheijt der saecke, t' sij met schuldbekeninghe voor de Consist. of opentlick, Of voor een tijdt vanden Nachtmael af te

houden, of met den trappen der Excommunicatie voort te varen, na hare discretie.

19. Op de vraghe van die van Delft of de huwelicken die met wtghedruckten woorden niet verboden en worden Leuit. 18, dan wt teghenstellinghe ende consequentien besloten worden, voor verboden ende ongheoorloft ghehouden sullen worden, R. Ia, dewijle sij van ghelijcker aert ende natuijre sijn. Ende voort op de vraghe, als d' Ouerheijt sulck een huwelick toelaet, wat de Minister doen sal¹⁾, is gheantwoordt dat hij de personen niet en trouwe sonder schriftelick beuel vanden Magistraet te hebben, ende de Magistraet ende die personen ghenoechsaem van te vooren van deser saecke ghewaerschout ende vermaent te hebben.

73. Het is der Dienaren ende Consistorien amt vlijtich acht te nemen wie de lidtmaten der Ghemeijnte sijn, of voormaels gheweest hebben. Item ofse telcken Nachtmale communiceeren, soo niet hun int bisonder aen te spreekken of door andere bequamen laten aenspreekken, of daer achterdencken is in leer of leuen, Soot niet helpt voor de Consistorie ontbieden ende vermanen, de verachters waerschouwen ende dreijghen met Godts gherichte, ende soo dit alles niet en helpt, met de Classe beraetslaghen. Doch datmen niet lichtueerdelicken tot der Excommunicatie en come.

Hadrianus Dienaer van mijnsheeren Landt is ghehoort gheweest van onsen broeder Christiano, Casparo Coelhaes ende Ernesto op den text die hem voorghestelt was. Ende hij heeft wel onoordentlicken ende slecht, doch schriftmatelick ghepredickt. Is vermaent inden Synodo dat hij

1) In het handschrift staat in plaats van de laatste vijf woorden, blijkbaar door verschrijving: *wat de Minister toelaet, wat de Minister doen sal.*

neerstich sij in t' studeeren, waer toe wij elck een stuck ghelts ghegheuen hebben, om hem eenighe boecken te coopen. Men heeft hem oock vermaent een gheschicht ende matich leuen te leijden ende sijne Classe neerstich te besoecken ende ghehoorsaem te sijn. Ende die van Dordrecht sullen in zijn dorp trecken ende hem presenteren, oock om onderhoudt voor hem te versoecken etc.

Petro Os Dienaer tot Heuckelom 10 maenden ghedient hebbende teghen 200 gulden t' siaers ende 70 gulden ontfanghen hebbende, resteert noch etc. Bidt om betalinghe ende begheert hier inne vanden Sijnodo gheholpen te worden. Is gheantwoordt dat hij een supplicatie aen sijne Excell. maecten sal ende M. Taffin bidden dat hij hem hier inne behulpelick wesen wille.

Op de vraghe van die van Delft, Ofmen eenen Lombardier ten Nachtmale mach toelaten, R. Neen, want hoewel sulcke hanteeringhe vanden Magistraet toeghelaten is, Soo isse nochtans meer om der hertheijt ende boosheijt der menschen hertes wille dan na den wille Godes toeghelaten. Daerbeneuens soudent veele hondert menschen door die toelatinghe eens sulcken mensches gheerghert worden. Part. 23.

Op de Vr. van die van Zijrixee watmen doen sal met den Ministro, die in dronckenschap dickwils beuonden is na meer vermaninghen, Sijn de broeders ghewesen op den 33 artikel des Embdtschen Sijnodi.

Op de propositie des Dienaers vanden Briel Ofmen Andream inden Dienst der Brielsche Kercke laten sal, R. Nademael hij sich na sijnen val ghebetert heeft, ende sijnen dienst (boete van sijner sonde ghedaen hebbende) stichtelick bedient, soo salmen hem in sijnen Dienst laten daer in men hem ghedult heeft tot op desen Sijnodum toe.

Op de Vr. van die van Dordrecht, Watmen doen sal 17. met een man die int Paesdom sijns broeders wijf ghenomen heeft, ende omtrent 14 of 15 iaer met haer ghe-

woont ende kinderen bij haer ghewonnen heeft, R. Sulcke eene bijwooninghe dewijle sij van Gode verboden is, en can vanden menschen niet toeghelaten worden. Maer aenghesien de man nu leedtwesen van sijner sonde heeft, ende te volghen sulx als Godes woort vermach, t' sij te scheiden ofte te blijuen ghewillich is, Is besloten dat de Classe van Dord. den gantschen handel aen die van Geneuen ende Heidelberch ouerschrijuen sal, Middelerwijl en salmen hem tot den Nachtmale niet toelaten.

18. Op de Vr. derseluen, van een cruepel diens huijsvr. van hem gheweest is omtrent 20 iaeren, van welcker doot men noch niet recht seecker en is, ende sint bij een andere vrouwe gheseten heeft ende noch sit, Ofmen hem met deser trouwen sal, R. Men sal hem eerst tot den Magistraet seijnden om consent aldaer te halen, ende consent hebbende salmen hem inde Consistorie trouwen, ende eerst sijn sonde scherpelick voorhouden.
13. Op de Vr. van die vanden Briel van een man die van sijn huijsvr. nu langhe tijdt solenneelicken ghescheijden is, om des verscheijden gheloofs ende onderlinghen ghekijs wille, ende bij een andere huijsvr. langhe gheseten ende kinderen ghewonnen heeft, ende den doot sijner vorighen huijsvr. niet bewijzen en can, Ofmen dese vrow persoon vanden Nachtmale sal afhouden, ende ofse behooren ghescheiden te worden, Is gheantwoordt datmense afhouden sal. tot tijdt toe dat hij bewesen sal hebben dat sijn vorighe huijsvr. doot is, ende alsdan soo salmen besien hoemen doen sal inde echtscheidinghe na d' antwoordt van Geneuen ende Heijdelberch, tot welke Kercken den broederen gheraden is van deser saecke te schrijuen. Ende soomen beuindt dat sijn vrouwe doot is, soo salmen hem om sijner sonde wille straffen, ende haer tot den Nachtmale toelaten.
14. Op eene andere vraghe derseluer broederen, Of een

vrouwe niet wederomme en soude mueghen trouwen wiens man nu 7 of 8 iaren wt gheweest is, ende sij niet en weet of hij leuendich of doot sij, Is gheantwoordt datse consent ende losspreeckinghe bijden Magistraet aansoecken sal.

Op een vr. derselue broederen van een ionghhesel die 15. met een dochter in belofte staende 15 iaer huijsghehouden heeft, daer na haer verlaten ende een ander ghetrowt heeft, ende sij die verlaten is begheert datmen haer oock een scheidtbrief hebbende met een ander trouwe, R. Sij sal hare saecke der Ouerheijt recht voor stellen ende van haer beuel ende consent begheeren.

Op de 10 questië derseluen is gheantwoordt, datse met 16 deser huwelixen saecke bijden Magistraet voortuaren, alsoo sij begonnen hebben te doen.

Petrus Os ende Adamus Dienaer van Asperen sullen vande Classe van Dord. voorsien worden, tot datmen hun erghens beroepen sal. Middeler wijl sullen sij sich inder Classe neerstelick oeffenen met proponeeren ende predicken.

Op de vraghe vanden schandelicken ende argherlicken handel Heinrichi onses broeders Dienaers van Gorichom, hebben de broeders met eener stemme wtghesproocken dat hij van sijnen Dienste afgheset sal worden. Maer datmen dit niet in t' wercke en sal stellen, voordat een ander Dienaer in sijn plaetse ghestelt sij, op dat de Kercke versien mach.

Bartholdus ende Gerardus Gallinaceus sijn vercoren om tot Gorichom te gaen ende dit voorschreuen den Consistorio aen te dienen, met brieuwen vanden Sijnodo aen het Consistorium. Ende sullen hun vertrowder wijse verclaren den gantschen handel Heinrichi, ende dat hem de Sijnodus afset van sijnen Dienste, ende sullen hun Hadrianum Ianss. voorstellen aen welcken men oock schrijuen sal. Maer soo sij sich beswaerden Hadrianum aen te nemen,

of Hadrianus sich beswaerde om ghewichtighe oorsaecken te comen, soo salmen hun Regnerum seijnden, ende Hadrianus sal in sijn plaetse treden tot dat die van Gorichom met blijuenden Dienaren voorsien sijn. Ende soo sij nu of hier na eenighe andere begheerden, sullen sij die met den aduijse der Classe volghende t'artikel vande Discipline aen nemen.

De ghedeputeerde broeders salmen met een brief van credentie aen de Consistorie seijnden, oock d' acta hier van mede gheuen.

Onsen broeder Christianus Sinapius sal tot Gheertruijden berch met brieuven van desen Sijnodo gaen, om de Kercke aldaer met den Dienste te versien, ter tijdt toe datter eenen blijuende Dienaer ghestelt worde.

XXV Iunii.

Is besloten dat men aen Taffinum seijnde, om in den naem des Sijnodi op hem te begheeren, dat hij een briefken aen sijn broeder schrijue, om van sijner Excell. een ordonnantie te vercrijghen van alimentatie des Dienaers van ter Gow op den Rentmeester vanden Regulieren. Twelcke soo het niet in diligentie ghedaen wordt, soo en canmen der Kercke vanter Gouw niet helpen.

Den Sijnodo is aenghegheuen dat Hermannus Moded ten eersten sich noeijt en heeft aender Ghemeijnte van Zijrixee willen verbinden. Ten anderden dat hij bij sijne Ouerheijt sonder weten ende willen des Consistorie hemselen ghesocht heeft te Middelburch in te dringhen, voorwendende dat sijnen Dienst der Kercke van Xijrixee onvruchtbaer was. Ten derden dat hij sijnen dienst onvruchtbaer ghemaect heeft door sijne ergherlicke conuersatie.

Aengaende den handel Hermanni Moded Dienaers der

Kercke tot Xijrixee, hebben de broeders besloten, dat soo haest als Hermannus wederomme ghecomen sal wesen het Consistorium van Xijrixee de Classe t'samenroepen sal, aende welcke sij begheeren sullen, wat de Classis achtet in deser saecke behooren ghehandelt te worden. Ende die met den aduijse ende oordeel der Classe niet te vrede en sal wesen, t' sij Hermannus of het Consistorium, sal hem tot de drie Classen, van Dordrecht, Briel ende Walcheren vanden Sijnodo daer toe gheordonneert be-roepen, van welcken elck twee mannen wtsejnden sullen. Is oock besloten dat Taffinus met een brief aen sijner Excell. mede daer henen trecken sal, op dat de saecke met autoriteit afghehandelt werde 1).

Inden plaetsen daer selden predication gheschieden, 59. ende nochtans kinderen te doopen sijn, sal eenen tijdt gheordonneert worden, datmen de kinder inde Kercke ten loop brenghe, Ende men sal een teijcken met der clocke gheuen, t' volck te samen roepen, ende een corte predick voor den Doope doen.

Is besloten dat de Kerckendieners die op den Sijnodum 90. te gaen ghedeputeert worden, ghetuijghenisse brenghe vanden Consistorie ende Classe ende niet vander Ouer-richeijt.

1) Deze twee alinea's, die over Moded handelen, staan in het handschrift in omgekeerde volgorde; maar op den kant staat er, van dezelfde hand, bij de eerste eene *b* en bij de tweede eene *a*. Blijkbaar had de Scriba het besluit der Synode reeds geheel of gedeeltelijk in de acta ingeschreven, voordat hij er aan dacht, ook de beschuldiging te vermelden. Deze moest natuurlijk voorafgaan. En die goede volgorde kon en moest boven in den tekst hersteld worden, daar de Scriba zelf ze nog duidelijk heeft aangewezen.

Op de vraghe van die van Dordrecht, hoemen doen sal met den weduwen ende kinderen der afghestoruenen Ministers, Is gheantwoort dat eene ieghelicke Classis voor de haren bijde Excell. ofte Ouerheijt versoecken sullen datse met haren kinderkenen onderhouden mueghen worden, soo langhe alsse in dien state sijn.

30. Men sal oock d' Ouderlinghen en Diaconen met afeijtschinghe der ghetrouwicheijt ende ghebede tot Godt in haren dienste beuestighen, na de forme ghelijck als bouen vanden Dienaren verhaelt is.
- Part. 7. Nademael het besloten is dat der Ouderlinghen ende Diaconen halfdeel alle iaren verandert sal worden, soo is de vraghe hoemen hier inne doen sal met den eersten, tot dat d' oordeninghe in haren gangh coomt, op dat niemant sich te beclaghen en hebbe. R. Men sal die swaricheijden der broederen die met t' eerste iaer af begheeren te wesen, ouerweghen, welck de grootste sijn, ende sij sullen hun alle der discretie des Consistorie onderwerpen, welke oordeelen sal wie onder hen allen blijen sal of niet. Maer soose dit niet begheeren te doen, soo salmen t' lot daer ouer werpen.
44. Men sal t' Sondaechs na het tweede ghebet der voormiddaechsche predicatie dese woorden aenhanghen, Wilt ons oock stercken inden waren ghelooue daer van wij etc. met den articulen des gheloofs. Ende voor den Catechismi predick, na het ghebet de 10 gheboden verhalen na den text, Ex. 20 ende Deuter. 5. Maer inden weeckpredicken en salmen gheen van beide lesen.
45. Men sal Sondaechs smorgens ende snamiddachs int vergaderen des volx den Ghemeijnten vrij laten te lesen beneffens t' Psalmsinghen, of alleen te singhen, Doch daermen leest, salmen alleen de Canonijcke boecken opentlicke den volcke voorlesen, ende soodane als de Consistorie oordeelen sal der Ghemeijnte stichtelickste te weesen.

Doch datmen toe sie van lesen ende singhen op te houden teghen d' wre.

De Dienaers sullen d' Ouerheijden bidden, datse de 48. prophane ende werltlicke wtroepinghen, van coopinghen, vercoopinghen, verloren goet etc. inder Kercke, afsetten willen.

De brieuen der broederen van Noorthollandt sijn ghecomen, waerinne sij sich ontschuldighen, waeromme sij niet ghecomen en sijn inden Sijnodum belouende voor goet te bekennen aen te nemen ende t' onderhouden sulx alsser besloten wordt. Ende is besloten datmen hun wederomme sal schrijuen dat hare ontschuldighen van ons aanghenomen is, Men sal hun oock d' Acten seijnden ende bidden datse deselughe in haren ghemeijnten in t' wercke stellen, Oock onsen dienst ende hulpe aenbieden, om iemanden aen hun te schicken, die hun in d' opschickinghe harer Kercken helpen mochten, soo onse hulp begheerden.

Op de vraghe van eenen Petro Hijperphragmo die na den Kercken dienst staet, Is gheantwoort datmen hem niet toelaten en sal, dewijle men hem voor suspect houdt, Maer datmen hem eenen tijdt langh vlijtich naspueren sal, ende sijn gheloof ende wandel insien. Ende middelewijl salmen schrijuen na Heidelberch ende Embden om seeckere ghetuijghenisse van hem te hebben.

Heidano is opgheleijt na Heidelberch hier van te schrijuen aen Dathenum ende Milium, ende Taffino aen Polijandrum tot Embden.

Is besloten datmen Hubertum sijner consientie beuelen sal, of hij noch een dach of ses sich niet ghehouden en vindt te wachten op een stipendium vander Gouw of niet. Heeft gheantwoort dat hij sich wel gheuoelt meer inden Kercken van Hollandt ghehouden te wesen dan inden Kercken van Zeelandt. Dan dat hem de noodt sijns persoons ende huijsghesins soo langhe niet toelact te ver-

toeuen, ende alsoo in t' suspens te hanghen. Hier op sijn de broeders van Zeelandt door ghemeijne omstemminghe gheuraecht, ofse Huberto, in val dat de beroepinghe vander Gouw bij faute van belooninghe hem faelgieert de plaetse sijner beroepinghe te Domburch open houden willen. Hebben sij gheantwoort, datse dit niet doen en mueghen, ouermidts sij daer van gheen commissie en hebben van haren Classe, ende het comen mochte dat hun daer en tussche een dienaer ghepresenteert worde, den welcken sij niet en souden mueghen aennemen, ende alsoo schade lijden.

Dewijle datmen twijfelt of de twee Dienaers die t' Oudewater sijn niet bequaem en sijn de Kercke stichtelicke te bedienen, ende datmense nu in Sijnodum niet en can ontbieden noch examineeren soo sullen de Classen van Dordrecht ende ter Gouw deselue ter eerster ghelegheheit wt den naem des Sijnodi ontbieden, ende hen vanden staet harer Kerke examineeren, om te sien of sij bequaem sijn of niet, ende in val sij niet bequaem en sijn, soo salmen een van beiden elders setten.

Is besloten dat onsen broeder Casparus Coelhaes ter tijdt toe dat Leijden open gaen sal de Kercke van Rotterdam sal helpen bedienen ende dat M. Taffin daer en tusschen sal aenhouden om een stipendium voor eenen derden Ministro. Item datmen Iohannem Steenbergium, die tot Gheervliet is voor een tijdt langh inden naem deses Sijnodi beroepen sal om de Kercke van ter Gouw met den ionghen man Iohanne Heindrici te bedienen.

Is oock besloten datmen Cornelium Christiani eertijds Dienaer van Vlaerdinghen seijnden sal om de Kercke van Delfshauen te bedienen.

Is besloten dat de Classe van Dordrecht ende ter Gouw soo sij het raedtsaem vinden Theodorum Dienaer tot Leckerkerck inde plaetse van den eenen Dienaer tot Oude-

water setten sullen, ende wederomme dien van Oudewater tot Leckerkerck.

Onze broeders de Dienaers der Classe vander Paltz 24. Part. sullen den Sijnodum generalem beroepen, soo haest als sij beuinden sullen dat het nut ende noodich wesen sal, ende bequamelick gheschieden sal connen, Ouermidts hun desen last opgheleijt was vanden Embdischen Sijnodo, dan en hebbent om der veranderinghen wille die in Hollandt ende Zeelandt sint gheschiet sijn niet en connen volbrengen. Is oock gheordonneert, ouermidts datter weinich Prouincien sijn dat eene ieghelicke Classis eenen Dienaer des Woordts met eenen Ouderlingh tot den Sijnodum generalem seijnden sal, Ende hebben de broeders inden naem harer Classen beloofft sich hier inne ghewillich te laten vinden.

Van het bedeboexken twelck onsen broeder Freutiers wt laten gaen ende den broederen des Sijnodi ghepresenteert heeft, Is voor onraedtsaem aenghesien, dewijle het niet ghebruikelijck is, datmen het der Ghemeijnte opentlick inden naem des Sijnodi commendeeren soude.

Desgelijcks vanden gheschreuen Catechismo ende Kerckenoordeeninghe die Godefridus Winghius ghemaect ende den Sijnodo ouerghegheuen heeft, om in druck te laten wtgaen, soo het goet beuonden worde, Is vanden broederen bestemt datse het Godtsalich voornemen ende den goeden arbeit des broeders louen dan dat sij op deser tijdt niet raedtsaem en beuinden die boexkens wt te laten gaen, aenghesien dat veele dinghen van desen *argumento* ghe-noechsaem gheschreuen sijn, Ende de Kercken besloten hebben bijden ghewoonlicken Catechismo ende ordeninghe bijden Psalmen ghedruckt te bliuen, Ende daer beneuens hare Classische ende Sijnodale versamelinghen hebben, in welcken na ghelegghenheit der tijden ende plaetsen vander Kerckenoordeeninghe deser landen eendrachtelick besloten wordt.

Is besloten dat de Dienaer van Sarloos Wijnant Pieterss. dewijle hij ontboden sijnde niet verschenen en is, niet teghenstaende dat hij inder stadt gheweest is, etc. voor rebel ende een looper ghehouden sal worden. Ende die van Roterodam onder wiens Classe hij behoort, sullen hem van sijnen dienste setten.

XXVI Junii.

De Dienaer van Gheertruijdenberghe is verschenen voor den Sijnodo, ende is hem aengheseijt datmen op sijn leer ende leuen niet te segghen en heeft, daeromme men hem wt dier plaetse nemen wil, Dan ouermidts hij niet eruaren en is in der regeringhe der Kercke, dat de broeders voor goet aensien dat hij van dier plaetse in eene andere versettet worde, ende sijne ghewoonlicke belooninghe hebbe ter tijdt toe dat hij voorsien sal wesen met eenen anderen dienste, daer inne de Classe van Dordrecht sorghe draghen zal.

De broeders hebben voor goet inghesien dat ter gheleghener tijdt een wt het midden van huu tot Woerden trecke, om te besien ofmen met den Predicante aldaer, bij occasie, mochte te worde comen, ende hem in sijner grouer leere bijden gouerneur der stadt ende anderen beschamen ende ouerwinnen, ende alsoo met der tijdt een reformatie daer aenstellen. Hier toe is benaemt onsen broeder Arnoldus Dienaer der Kercke tot Delft, Dan hij heeft sijne onbequamicheijt gheallegeert, Ende en is noch niet eighentlicks van deser saecke gheresolueert ende besloten.

Op desen dach hebben de broeders d' Articulen in desen Sijnodo besloten wt den monde des Scribae oordentlicke beghinnen wt te schrijuen.

20. Op de vraghe van die van Vlissinghen, of een ionghhesel

die teghen den danck sijner ouderen sijn trouw eener maghet ghegheuen heeft ende dese door t' beuel sijner ouderen verlaten hebbende, sich aen een ander die eens Papen dochter is wettelicke verbonden, ende na dese belofte (gheduijrende den tijdt der wtroepinghe) bij d' eerste gheslapen heeft, ende bouen desen vanden Prouisoor der eerste toeghewesen is, nu met een derder (dewijle de tweede namelick des Papen dochter int recht vrij van hem ghesproocken sijnde met een ander ghehowt is) trouwen mach? Is gheantwoort, Dewijle des Papen dochter vrij ghekent is vanden rechteren, hoe wel Papis-tisch, soo is het huwelick datse namaels begaen heeft wettelick. Want hoewel men hier wel mocht vraghen, ofse recht gheoordeelt hebben of niet, Soo wordt nochtans een wtghesproocken vonnisse eens rechters daer van gheen appel en valt voor recht ghehouden. Ende hoewel de rechters niet wettelick sijn, soo worden sij nochtans als wettelick gheleden, ende haer vonnisse moet stat grijpen. Aende eerste dien hij teghen den wil sijner ouderen belooft heeft, ende die hij onteert heeft, en is hij niet verbonden, insonderheijt dewijle sijn ouderen noch daer teghen spreecken. Ende hier teghen en strijdt de wet Godts Ex. 22, 16 en Deut. 22, 29, niet, want aldaer wordt ghesproocken van manspersoonen die haer eighen voocht sijn, ende niet van soodanen die onder de macht harer ouderen staen. Hier wt volcht, Dewijle de Ouerheijt desen man tot behoorlicker tijdt niet ghestraft en heeft, ende noch duldet, Dat hij der derder, die hij met verwillinghe sijner Ouderen belooft verbonden sij, ende soo d'Ouerheijt sulx beueelt, trouwen mach.

Op de begheerte vande Consistorie van Gorichom datmen Heinricho sijne sonde vergheuen, ende in den dienst neuen den anderen Dienaer een tijdt langh lijde, Is gheantwoort door de ghemeijne omstemminghe der broederen,

dat se gantschelick bedacht sijn Heinrichum inden Dienst niet te lijden, maer metten eersten afsetten. Doch aenghesien den teghenwoordighen staet der stadt Gorichom, ende dat de broeders tijdt behoeuen om sich te bereiden, Dat Heinrichus noch een dach 10 of 12 of 14 daer blijuen sal, ende sich veerdich maecken om te vertrecken, soo haest als den anderen Dienaer ghecomen sal wesen.

Der Classe van Delft is opgheleijt van den Sijnodo de Kercke van Gorichom voor eenen tijdt langh met eenen Dienaer te versien t' sijn met Hadriano Ianss. of met Regnero, den welke die van Gorichom met namen begheert hebben.

Int afschrijven der Articulen hebben de broeders van het speelen der Orghelen inden Kercken besloten, dat het onbetamelick is, ende hebben hier van ghemaect een Artikel die de 1ste int ghetal is, Aengaende t' speelen der orghelen etc. ¹⁾

Den 27 Iunii na middach sijn de broeders voortghegaen

1) Deze alinea staat in het handschrift op den kant, met dezelfde hand als de notulen. Het hier bedoelde besluit, waaraan in de kerkenordening het cijfer 1 d. i. 50 gegeven werd, luidt in zijn geheel aldus (volgens de eerste uitgave der Kerkenordening in 1612, en ook volgens alle de handschriften, behoudens kleine wijzigingen en verschil in spelling): *Aengaende het speelen der Orghelen in den Kercken houdtmen dat het gantsch behoort afgheset te worden, volghende de leere Pauli 1 Cor. 14, 19. Ende ~~nae~~ wel men het alsnoch in sommigen deser Kercken alleen int eijnde der predicatiën ghebruijckt opt scheijden vanden volcke, soo dienet nochtans meest om te doen vergheten, watmen te voren ghehoort heeft, ende is te besorghen dat het hierna tot superstitie ghebruijckt sal worden, ghelijck het nu tot lichtuerdicheijt dient; twelck soo het afgeschafft ware, men soude den aelmosen bequemelicker aen de deuren int uijtgaan des volx versamelen dan datmen sulcx int midden der predicatie tot groote hindernisse des diensts Gods doen moet.*

met schrijuen, ende ook den 28sten, op welcke eenen ieghelicke wat hem opgheleijt is, verhaelt is gheworden etc. ende is alsoo de Sijnodus inden naem des Heeren

Gheejndighet tot Dordrecht a^o 1574 den
XXVIII Iunii.

CASPARUS HEIJDANUS Praeses noie Synodi ssi.

ARNHOLDUS CORNELIUS Scriba Synodi et Delftensis Eccliae
Minister.

GERARDUS GALLINACEUS Ecclesiae Brilensis verbi minister.

IOÄNNES GEROBULUS Minister Ecclesiae Vlissinganae sst.

IOANNES MIGGRODIUS verbi diuini administer in ecclia
Veriana.

AEGIDIUS IOHANNIS frisius verbi minister in ecclesia
Rotterdamensi sst.

HUBERTUS FRANCISCUS Verbi Diuini minister missus a
Ecclesia Delphensi.

GERARDUS CULENBORGUS verbi Dei minister in Ecclesia
Xirixcensi.

PETRUS IOHANNES Verbi minister in Schoonhouia.

JACOBUS MICHAEL Ecclae Chri minister q est Dordraci.

CHRISTIANUS SINAPIUS VENLO eiusdem Ecclesiae minister.

IOANNES LIPPIUS.

BARTHOLDUS WILHELMI Verbi Minister in Ecclia Dordracena.

FRANCISCUS FRANCKENUS Verbi minister in Ecclā Naltuicensi.

PETRUS CARPENTARIUS In ecclesia Schiedammensi verbi
Minister.

CIJPRIANUS MORRHUIS Medicus Senior Ecclesiae Xirixcensis.

IAN DE HOORNE Ouderlinck der Kereke tot Middelbouch
in Walcheren.

IAN ERNST VAN VASSEN SS.

IAN CANIN Ouderlinck Dordrecht.

CLAES IANSS IAGHER ouderlinck Dordrecht.

Classische vergaderinge van Delff opgeleijt es een Ouderling te senden vuyt haere gemeente totten Prouincialen Sijnodum welcke den 14 Junii deser lopender maent binnen der Stede van Dordrecht doer des Heeren genade sal gehouwen worden, Soe hebben d'gemeene broederen vande gemeente tot naeldwijck sulcx niet willen naelaeten, mair hebben inden naeme Iesu Christi vergadert zynde eendrachtelicken dair toe vercooren ende verordineert onsen lieuen Broeder mathijs Iacopss Ouderling onser gemeente den welcken wij alder bequaemsten tot alsulcken vuytsendinge hebben geacht ende beuonden, Begerende mits desen van den Broederen des voirss Synodi hem dair voir oick te willen ontfangen, Mair dewijle oick doir den invall des gemeenen viandts in Hollant onse lieue Broeder Franciscus vrancken nu verhindert wordt zijne ampt tot naeldwijck inder gemeente te doen ende dairom nu den tijt wel heeft ende oick bequame es om bij den Sijnodum te weesen, Ende dair toe onse Broeder mathijs Iacopss van wegen zijns Bailiuscaps ende andere zijnre zware affaire niet wel lange mach vuyt weesen, soe hebben wy onsen dienair Franciscum mede gesonden opdat (zoe het anders den broederen des voirss. Sijnodi goet dochte) hij in Mathijs des Bailiuis stede bij den Synodum soude bliuen ende van wegen onser gemeente aldair metten anderen broederen inden Synodo soude handelen, Dair toe den seluen onsen broeder gheeuende credentie ende commissie omme metten anderen broederen aldair te handelen statueeren ende ordonneeren nae den Prophetischen, ende Apostolischen scriften van allen pointen ende articulen nodich ende oirbairlick tot groetmakinge des godlicken names, tot verbreydinge des heyligen Euangeliums ende opbouwinge der gemeente Iesu Christi in alder godsalicheyt. Hier van certificeren wij in crachte onses briefs. Ende tot meerder kennisse des wairheijts hebben wij Ouderlingen ende Diaconen

der gemeente voirss. met onse namen ende toenamen dit selue onderteykent opten *xien* Iunii a^o. 1574.

H. CAPENBORCH ss.

by mijn PHILLIPS ANTONISS ss.

by mijn LAMBRECHT IANSS.

bij mijn CLAES HUGHENS.

c. *Van den Kerkeraad van 's Gravenhage, d.d. 12 Juni.*

Alzoe op Manendagh den *XIIIen* Iunii a^o *XVc* *LXXVIII* naestcommende binnen der Steede van Dordrecht vuyt elke steele ende vleeke in Hollant ende Zeelandt leggende, alwaer doprechte vercundinghe des godlicken woorts zyn plaetse heeft, een generael bij eencompste der dienaeren ende broederen inden Heere gehouden sal werden Omme te resoluieren der saecken die totten Dienst Gods belanghen, Soo hebben wy dienaer, Ouderlinghen ende Diaconen vande gemeente inden Haghe geconstitueert ende gecommitteert, constitueren ende committeren mitsdesen Onsen broeder mr. Iohan Ernst van Vassen Omme vuyten name ende van weggen onsen voorss. gemeente te reysen tot dordrecht tot vordernisse der saecken voorss. Actum onder onse hantteyckenen desen *XIIen* Iunii a^o *XVc* vier ende tseuentich.

IOANNES CASTERCOMIUS Verbi
Diuini minister ss.

by myn ADRIEN AERTSS.

by my DANIEL IANSS.

CLAES CORNELISS.

d. *Van den Kerkeraad van Delft, d.d. 13 Juni.*

Ghenade ende vrede door Iesum Christum.

Ghelijckerwijs als wij, seer lieue ende weerde broeders inden Heere, met gantscher herte begheeren te voorderen

al wat ter eeren Godes ende opbouwinghe der Kercke Christi is dienende, Alsoo t'ghene dat vanden broederen voorghenomen is aengaende eenen Christelicken Synodum, achten wij dat van ons oock voortgheholpen ende gheoordert behoort te worden als een dingh t'welck niet alleen nut maer oock noodich te sijne bekend wordt.

Soo hebben wij dan met ghemeijnen rade ende toestemminghe wt onsen Consistorie vercoren onsen lieuen ghetrouwen broeder Diaken der Ghemeijute Burchardt Ianss welcke bij onsen Dienaer des Woordts Arnholdum Cornelium wesen soude, met volle macht ende beuel van ons gheinstrueert ende belastet sijnde, om aldaer inden Synodo voor te stellen ende aen te gheuen al wat hij tot rechter oordeninghe ende opschickinghe der Kercke noodich sal achten te wesen.

Soo ontfanght dan desen broeder, seer lieue ende weerde inden Heere, in uwe versamelinghe ende inde ghemeijnschap uwer beraetslaghinghen ende besluytinghen, ghelijck als ghij andere Ouderlinghen ende Diakenen pleecht te doene, ende besluyt veel goets met malcanderen dat tot de heijlsame opwassinghe der nieuwgheboren Kercke onder ons ende voornamelick ter eeren des grooten leuendighen Godts dienen sal, Den welcken wij hertgrondelicken bidden, dat hij met den Gheest der wijsheijt, des raets, der dapperheijt ende der eendrachticheijt in het midden van v luijden bijwoonen ende vwer aller herten ende verstanden met sijner ghenade regieren wille op dat t'ghene dat wel besloten sal wesen oock neerstelicken in t'werk ghestelt mach worden, Amen. Ghegheuen tot Delft in onse Consistorie a^o 1574 den 13 Iunii.

Vwe eerbiedende ende dienstwillighe
medebroeders inden Heere

REGNERUS THEODORUS minister
Delphensis Eccl.

COPINUS RODOLPHUS.

HUYCH IACOB BRUYN.

DERYCK DE HAEN.

Aenden eersamen gheleerden en ghetrouwen,
onse lieue ende weerde medebroeders
vergadert inden Heere tot Dordrecht.

e. *Van den Kerkeraad van Schiedam, d.d. 13 Junii.*

Uyt Schiedam den 13 Junii A^o 1574.

Ghenade ende vrede van Godt den Vader deur Iesum
Christum, ende de verlichtinge des H. Geests sij met v
allen. Amen.

Alsoe L. B. de vergaderinge der Predicanten, die alle
weecke tot Delft bij malcanderen comen, met gemeijne
stemgeuinge, vier Predicanten, met sommige Ouderlingen,
wt dese tsamencomste verordent hebben, waer van onsen
lieuen B. ende Dienaer int [werck] des Heeren Petrus
Carpentarius een is, Soe ist dat wij B. der Consistorien
tot Schiedam den seluen onsen l. B. tot v. l. sendende sijn,
hem geuende volle macht van onse Kereke, om in den
Sinodo met de B. te handelen van de kerckelycke sae-
cken, dienende tot Stichtinge der seluer. Aengaende dat
wij gheenen Ouderlingh met hem en senden, is niet wt
versmaetheijt ofte onachtsaemheijt, mer omdat beijde
Ouderlingen, ende Diakenen, meest al int gericht deser
Stede sijn, ende dewijle hier soe veel met des Stadts
saecken (van wegen des Crijghs) te doen is, soe en
moghen sij niet wel van huijs wesen, Bidden derhaluen
allen B., die inden Sinodo sullen vergadert sijn, dat sij
ons dit ten besten willen affnemen. Anders niet dan blijft
Gode den almachtighen onsen hemelschen Vader beuolen.
Aldus gedaen tot Schiedam opten dagh als bouen,

Bij ons uwe Broederen

CORNELIS CHRISTIAENSS dienaer des Woordt

Godes voor eenen tijt tot Schiedam.

ADAM KRELISS [?].

by CORNELIS TONIS .

Bij mij ADRIAEN YSBRANSS.

IAN AERTSS.

BARENT PIETERSS den gulden kneegt.

MOBELHOUCK.

By my ADAM ALLARTS.

2° *Uit de Classe van Dordrecht.*

a. *Van den Kerkeraad van Gouda, d.d. 10 Juni.*

Wy dienaren der Gereformeerde Gemeinte vander Gowe Ouderlingen ende Diakenen, Saluteren ende groeten eindrachtelicken alle onse mitbroderen, inden Heren vergadert, Die genade des Almechtigen Vaders, ende die Crachtige medewerckinge zyns Heyllighen Geistes, inden name sines enighen geboren Soens, Onser Heren ende Salichmackers Iesu Christi vermedere [*sic*] sich by w ende Ons allen Amen.

Wider Lieue Broderen, sall v belieuen tho wetten, dat wij tott die Enicheyt der Algemeine Christlicke vergaderinge van hartten geneicht sinde, mede doert schriuen ende vermhanen der Dienaren van Delft, Eindrachtich in onser Consistorien opten Tweden Iunii vergadert sinde, geaccordirt ende besloten hebben, by gemeine verwilliginge der Curstemmen, dese onse mitbrodern Ian Henricksen dienaer des Gottlicken worts, ende Wilhem Thomessenn Ouderlinck, ouer te senden tot het gemeine Sinodum, om wt onsen Nahme ende van onsent wegen alles met den Broderen te verhandelen, ende ock mede te besluiten, dat tot Godes Loff, Enicheit, ende tot opbouwinge der Kercken Christy, sall nuth ende noedich beuonden werden, Bidden die Brodern sy willen dese Onse Lieue medebro-

deren, ende dienaren onser Gemeinte dar tho fruntlicken, inden Heren, ontfangen ende opnemen. Actum in Consistorio den x^{en} Iunii Anno 1574. Onderteickent metten opgedruckten Segell onser Consistorii op Spatium van desenn.

b. *Van den Kerkeraad van Leerdam, d.d. 15 Juni.*

Eersame wyse ende zeer bysondere broederen, nademael onsen broeder ende dienaer des godlicken wordts tot Leerdam, Ioest de Jonge ¹⁾ vanden broederen des conuenti classici verordineert was, den XIII^{en} Iunii met den anderen broederen tot Dordrecht inden Sinodo prouinciali te verschijnen, twelck hij oeck gedaen souden hebben ten ware datter hem wettelicke impedimenten verhindert hadden, derhaluen is ons vrientlick bidden, dat ghijl. den seluighen verontschuldicht op ditmael hebben wilt, want, bouen dien dat wy binnen corten dagen twemael vanden vyant besprongen geweest hebben, so zyn wy den seluighen alle vren verwachtende, ende so den seluighen onsen broeder hem van hier absenteerde niet weynige daer in verargert werden souden. Bouen desen so heeft de ouericheyt alhier op onsen broeder begeert dat hy om de argernis der swacken wil vuijt de stadt niet reisen soude. Vaert well ende blyft Gode ende het woerd synder gnaden beuolen. Actum desen xv^{en} Iunii, met bewillinge der Consistorie,

1) In de Historie der Nederlandsche Oorlogen van P. Bor Cz., ter plaatse waar de inneming van Leerdam door de Spanjaarden omstreeks Juni 1574 beschreven wordt, met eene levendige schildering van de daarbij voorgevallen gevangenneming en ophanging van den hier vermelden predikant (1^e dl. blzz. 530^b en 531^a, in de uitgave van 1679; in de eerste uitgave, voor dit gedeelte uit het jaar 1621, is het Boek VII, fol. 41), wordt hij *Joos de Jonge* genoemd.

ende tot versekeringe haer zegel der consistorie hier onder gedrukt, 1574.

Aenden geleerden ende godtsaligen dienaar der kercken Christi binnen Dordrecht
Mr. Ian Lippius Tott Dordrecht.

c. *Van den Kerkeraad van Gorinchem, d.d. 16 Junii.*

Den 16^{den} Junii a^o. 1574.

Genade ende vrede van God den vader ende onsen heere Ihesu Christo. Alsoo den broederen vander Consistorie verthoont zijn uwe brieuen zeer ernstelick begerende die presentie ende teghenwoordicheijt van onsen Dienaer Henrico Rolando omme te handelen vande opbouwinghe der gemeijnte Gods, ende voorts vande nootwendicheijt der Christenheijt, Tis nu soo dat den broederen genoch kennelick is dat die vijanden hier omtrent leggen ende hengen, ende van vre [= uur] tot vre den viant verwachtende binnen, zulcx dat onse magistraet v dair van genoch geinsinueert ende te kennen gegeuen heeft. Ten anderen dat hier alsulcke verbodt vande magistraet met clockgeslach is affgepubliceert, dat hem niemant nie den minsten borgher ofte scipper en vervordere vuint die stadt te trecken, zoo veel te min dan een Dienaer ofte predicant die een hoofd ende herder is, iae dat meer is souden sorghen dat door sijn vertreck een Oploop ende rumoer soude moghen oprijzen. Omme sulcx te verhoeden is onse vriendelick begheeren dat die gemeijne broederen der gantsche vergaderinghe dese onse excusatie voor goet ende wettelick wilt opnemen, begheerende in alder onderdanicheijt te voldoen ende te houden tzelfue bij de gemeijne Sijnodum geslooten ende geconcludeert sal worden. Actum Gorcomii Den datum als bouen.

AERDT MICHELSS ouderling.

WIT IANSSEN ouderlinck.
WIJNANT GERRITSEN diaken.
HENRIC HENRICKX.

Den Eerwaerden ende zeer vroomen Godsaligen broederen tegenwoordelick vergadert binnen Dordrecht.

Ontf. ende gelesen den 17 Iunij 1574.

d. *Van den Magistraat van Gorinchem d.d. 16 Juni.*

Eerzame wyze ende zeer voorzichtige heeren ende goede vrunden, wy gebieden ons zeer ionstelycken tuwer Eer.

Mijn heeren, wy hebben uwer Eer. missiue van den xv^{en} deser maent ontfangen ende wel verstaen,

Vuegende uwer Eer. daer op voor antwoirde, dat om de Redenen ende oirsaecken in onse voorgaende missiue geroert, wy alsnoch geenssins Raedtsaem en bevynden onsen Dienaer Henricum alhier vuyter stadt te laeten Reysen, ende dat mede principalick deur de groote opspraecke die wy beducht zyn onder den burgeren ende gemeynte in desen tyt te vallen. Ende ten eynde dat het Synodus daer by niet te Rugge gestelt oft verachttert en wert, Heeft de voors. Henricus ons verclaert, dat hy te vreden is met alle tghene des aldaer by tsynodum Christelyck ende behoerl. bevonden wordt ende dyen volgende besloten zal mogen worden omme hem daer nae te Regularen ende alle tzelue nae te comen zoo dat behoort, versoeckende derhaluen dat uwe Eer. gelieuen wil, den zeluen Henricum voor geexcuseert te houden.

Eerzame wyze ende zeer voorzichtige heeren voor tslot van desen uwe Eer. den almogenden God beuelende, vuyt Gorcum desen xvi^{en} Iunii 1574.

Uwer Eer. goetgunstige vrunden Burgemeesteren ende Regeerders der stede Gorinchem.

Eerzame wyze ende zeer voorzichtige Heeren

die broederen des Synodi iegenwoirdel. wesende vergadert binnen der Stadt Dordrecht, onse gunstige goede heeren ende vrunden. Tot Dordrecht.

Ontf. ende gelesen den 17 Iunii 1574.

e. *Van den Kerkeraad van Gorinchem, d.d. 26 Juni.*

Eersame weerde ende lieue broeders. Alzoo alhier tot Gorinchem die broeders vande Consistorie vergadert zijn geweest omme eendrachtelick te besluyten vande saecke van onsen Dienaer Henrici Rolandi, Soo ist dat wij bij desen ordineeren ende seijnden twee van onsen broederen Wit Iansen ende Wynant Gerritsoon, die vande saecke voirss. sullen handelen met die gemeijne broederen des Sijnodi prouincialis, ende houden tselfde voor vast ende onuerbrekelick dat by huerlieden gehandelt ende gedaen sal worden. Actum binnen Gorinchem den 26^{en} Iunii a^o 1574 in onse vergaderinghe onder tzegeel des consistorii.

3°. *Uit de Classe van Voorne, Putten en Overflakkee. Van de Classe, d.d. 13 Juni.*

Genade ende vrede van Godt den Vader door Iesum Christum Amen.

Wy en kunnen, seer lieue Broeders ende medehulpers inden Heere, Godt onsen Vader nyet genoeg prysen voor syne onuutsprekelicke weldaden ons in synen beminden Sone bewesen door wyens bloedt hy syne Kercke verlost hebbende de selfue nv wederom van des Antechristes tyrannie ende ondrachelicke iucken is ontlastende ende suyuerende. Alsoe dat selfue op den huydigen dach is blyckende inde welcke hy syn dienaers te samen gheeft te comen op dat Hy sonder twyfell door die cracht synes

Gheests den selfuen geue te verhandelen dat tot verbreydinge syns Coningryckx sall dienen.

Daerom dat wy nae begeerte der Broederen tot diuersche reysen in den naem des Heeren versamelt syn geweest nyet alleen bedenckende wat noodich soude syn in sulcken versamelingē te proponeren, maer oock welcke Personen daer alderbequaemste soude mogen toe syn om van onsent wegen Ende wt onser aller namen met den broederen te handelen, Soe seynden wy dan onsen seer weerden ende Lieuen Broeder ende mede Dienaer *Gerardum Gallinaceum* ende met hem eenen Ouderling met namen Ian Commersz onsen Lieuen Broederen, den selfuen volle macht ende auctoriteyt geuende omme te mogen handelen ende concluderen, in alle kerckelicke saecken soe wel int ghene sy van ons nae wtwysen haerder Instructie bij laste ontfangen hebben, als int ghene dat oock van andere gedeputeerden wt namen haerder Kercken geproponeert sal werden. Ende alsoe wy den selfuen wel soe kennen dat sij met die gansche versamelingē, Gods woordt alleen in saecken des geloofs, ende in de ordeninge der Kercken der alderbest gereformeerder Kercken exempel tot haer eenich rechtsnoer sullen nemen, soe en twyfen wy nijet den selfuen onsen gecommiteerden alsulcken auctoriteyt te gheuen als of onse gansche Classe van Voorn, Putten ende ouer Flackee ende een yegelicke Kercke bysonder in de selfue gelegen daer tegenwoordich waer. Hierentusschen bidden wij den Vader onses Heeren Iesu Christi dat Hy v o Lieve Broederen door sijnen Gheest bystae ende uwe verstanden regiere tot vermeerderinge synes Coningryckx, verwoestingē des Antechristendoms ende vertroostingē syns armen verdrukten volckx. Sijt den Heere beuolen. Datum wt den Briel wt last ende onder Zegel der ganscher classe a^o 1574 desen 13 Iunii.

ANDRIES CORNELISZ Dienaer des Woorlts inden Briell.

HERMANNUS GELDRAEUS Dienaer in Abbebrouck.
 IOHANNES GULHEMIUS Dienaer in Helleuoet.
 IOANNES OSSIUS Dienaer des Woorts int Zuytlandt.
 IOHANNES WILHELMI, Dienaer inden Nieuwen
 Hooren.

IACOBUS ORPHEAUS Dyenaer in Heenvliet.
 FLORIS GERRITS, dienaer te Swartewaell.
 HECTOR CLAIJSSSEN SCHEPENE Dienaer des woordts
 in Ryckaeyen.

WILHELMUS ADRIANI Dienaer des wordts in
 Oostvoren.

IOHANNES STEENBERGEN dienaer des Woorts in
 Geervliet.

ALBERTUS ALLARDI dienaer des Woorts in Goeree.
 GODEFRIDUS BAX dienaer des Worts in Rooen.
 IAN MATHIJSS ouderlijnek.

IAICQUES VANDEN DIJCKE.
 WILLEM WILLEMSS apteecker.

WILLEM PIETERSS.

MICHIEL IOOSTEN dieacken.

CORNELIS HENDERICKXSEN.

KRIJN GHIJSBERTSS.

LENAERT CORNELISS.

IACOP IANSS, diaecken.

Aen den Dienaren des Woordts, Ouder-
 lingen ende Diakenen nu ter tydt versamelt
 inden Synodo onsen seer lieuen Broederen
 tot Dordrecht.

4° *Uit de Classe van Zierikzee.*

Van de Classe, d.d. 8 Juni.

Gratia et pax a Deo Patre per Iesum Christum.

Posteaquam cunctis Ecclesiis consultum visum est com-

muni cum consensu, in diem quartumdecimum huius mensis Iunii, ad Dei honorem et ecclesiae aedificationem generalem synodum seu conuentum fieri, in quo de rebus omnibus, quae forte proponentur eodem spectantes, agetur: placuit ac consultissimum inuentum fuit, fratribus Ministris, Senioribus atque Diaconis Classici illius conuentus, qui est Zirixcae, vt huc mitteretur D. Gerardus Culenburgus verbi Dei minister Zirixcae, et D. Cyprianus Morrhuis Medicus, eiusdem ecclesiae senior, cum quibusdam propositionibus a fratribus eiusdem conuentus approbatis, et manibus propriis subscriptis, vt iis cum reliquis omnibus, quae pertinere videbuntur ad ecclesiae Dei aedificationem, matura cum deliberatione exacte et ex ipsissimo Dei verbo ventilatis, cum maiori omnia autoritate, effectum, quem debent, sortiantur. Enixe itaque rogamus, vt in eum quoque finem hosce fratres nostros, cum plena autoritate totius coetus tam ad consultandum, quam concludendum determinandumque legatos suscipere dignemini. His paucis vos omnes fratres in Domino carissimi Deo Optimo Maximo commendamus, quem et sedulo precamur, vt cum suo sancto spiritu toti congregationi interesse, et ad nominis sui gloriam pacemque et salutem suae Ecclesiae omnia ad finem salutarem deducere velit. Datum Zirixcae anno salutis humanae 1574 Iunii die octauo.

Totius Classici conuentus Zirixcensis
nomine

IOANNES ARCEBIUS verbi Dei minister
in Brouershauen scripsit.

5° *Uit de Classe van Walcheren.*

a. *Van den Kerkeraad van Veere, d.d. 9 Juni.*

Ghenade ende vrede door Christum Onsen heere Amen.
Lieuë beminde, waerde Broeders inden heere ende

medeaerbeyders in zijn werck. V. L. zal met dese ieghenwoirdighe weten dat wy Dienaers der ghemeente Christi die binnen der Vere is hebben ghecommitteert ende vuytgezonden committeren ende vuytzenden mits desen, Onsen Lieuen broeder, ende Dienaer des woorts alhier Ioannem Migrodium, totten prouincialen Synodum met volcommen macht, autoriteyt, ende instructie, in alles wes vuyt onzen naem aldaer zal te handelen wesen, tzy particulier ofte generael belanghende de zaeken der Kercke. Biddende dat V. L. hem voor zulcx wil aennemen, gehoor ende credyt gheuen als oft wy alle tzaemen daer ieghenwoirdich waren. Ende voirder biddende Onsen goeden God die zynen eeuwighen ende eenighen zone Iesum Christum den Oppersten herder ouer zyne ghemeente ghestelt heeft, Dat hy vlieder heilighe tzaemencompste in zynen naeme aengeuanghen, wil regieren met zynen heiligen gheest, door godtzalighe wysheyte ende verstant die beleydende Ten eynde dat daer door Christi coninckrycke verbreydet, zyne Kercke ghesticht ende ghebouwt mach worden, door Christum onzen heere Amen. Gescreuen In Onser consistorie desen ix^{en} Iunii anno XV^cLXXIII.

Onder onse naemen,

PIETER ISAACS mynester ter Vere.

IACQUES MORISSIS, ouderlynck.

CAERLE CABELIAU ouderlynck.

Aen Onze Lieue Waerde Broeders vergadert
inden Prouincialen Synodo tot Dordrecht.

b. *Van den Kerkeruad van Middelburg, d.d. 10 Juni.*

Inden Name Godes.

Genade en vrede van God den Vader duer Iesum Christum, ende de vroome beleydinge des h. geestes zij met den heiligen Sinodo, Amen.

Mijn heeren ende zeer eerwerdde broeders inden name christi tot heiligen zaken by een vergadert, wij *middelburgsche zeer ionge kercke* wenschen alle geluck ende voorspoet inde voorgenomen zake, Ende wij zenden toe dezen onzen rechter arm ter hulpe onzen lieuen ende beminden *Gaspar vander Heijden* den welcken wij als onzen lieuen dienaer eerwerdelic ontfangen hebben, Ende hoe wel hij noch niet vele can weten van onzen staet, zoo zal hij met onze ander mede dienaren der classen van Walcher hem beraden, ende van alles int particulier communiqueiren, Ooc zullen wij noch eenen onzer ouderlingen by Gasparum zenden tot zijnen assistent verhoopende dat de eerwerde broederen dit voor goet ende angenaem zullen aanzien, Wij daer beneuens zullen onzen goeden God bidden, dat hij uwer aller herten ende monden regiere tzijnder eere ende bauwe zijns H. Rijcx, Verhoopen ooc datmen van alles volmaetelic handelen zal, De almogende God bewaere ooc de plaetse ende uwer allen lichamen in vrede, ende geue zijnen H. zegen duer Christum Iesum Amen. Datum in middelb. dezen 10 Iunii 1574.

In vuller deliberatien met consistoriale auctoriteit met onzen Zegel buiten Onderteeckent

GELEIN IANZOOH HOORNE mr.

An die heilige Synodale vergaderinge in Christo inde Stadt Dordrecht.

c. *Van den Kerkeraad van Middelburg, d.d. 13 Juni.*

Inden Name Godes.

Lieue ende zeer Eerwerde Heeren ende Broeders, President ende andere des heiligen Sinodi in Dordrecht vergadert, Wij middelburchsche gereformeerde kercke, Eerst afgevoordert hebbende onzen beminden broeder ende rechter arm Gaspar vander heiden ten heiligen wercke

voorst. zenden ende voorderen noch by dezen met onze letteren ende zegel, dezen onzen Ouderlinck Ian de Hoorne dien wij als een assistent Gaspari commiteiren ende an het h. Sinodum recommandeiren Biddende men zie hem voor zulc eenen an, die onzen staet breet ende wijt can verthoonen, Ooc dat hij mz. [= samen met] Gaspar van alle nootzakelicke dingen mach handelen ende bij dander onzer classen communiceiren, alsment zal beuijnden te betamen, De heere onze God make tzalige voorneimen voorspoedich ende bewaere de plaetse ende persoonen tzijnen H. Dienste Amen.

By laste ende ordonnantie onzer consistorie Onder-
teeckent

Datum 13 Iunii 1574. GELEIN IANZOOON HOORNE mr.

.....n Onsenrden ende zeer
broeder endeaer Gaspar vander
en minister van Middelburch, nu zijnde tot
Dordrecht.

d. Van den Magistraat en den Kerkeraad van Vlissingen, d.d. 15 Juni.

Wy Maghistraet Ouderlinghen ende Diaconen binnen der stede van Vlissingen, bekennen met dese onse opene attestatie Dat van ons te samen ter ordonnancie van de classische vergaderinge afgeueerdicht ende vuyt gesonden is onsen getrouwen ende Lieven Dienaer des woorts Ioannes Gerobulus Den seluen mits desen nyet alleene verleene getuygenisse van synen vromen handel ende wandel in synen dienste (Duer des Heeren ghenade) alhier by ons gedaen Maer geuen oock neffens dien hem volcommene macht in alle saecken waer deur de eere godes ende de opbouwinge der gemeynte alhier by ons ende ouer al can geuoidert worden, In Oirconden der waerhey

hebben wy den segel ter saecken der voorss. stede van Vlissingen hier onder an gehangen. Op den x^{en} in Junio XVC vierentzeuentich ¹⁾).

A. VAN GROENEVELDE SS.

6° *Uit Noord-Holland.*

Van de Kerken aldaar, d.d. 9 Juni.

Genade ende vrede van Godt den Vader deur onsen Here Christum Iesum.

Seer beminde broederen inden Heere. Nae dat wij in Aprili laestleden die bryeuen van vuytcondinghe tot een Prouincial Synodum ontfanghen hebben, hebben wy etlycke mannen tot sulck eenen heylighen handel vuytgecoren vuyt den steden ende dorpen, die sick oock goetwillich daer toe verstonden. Maer dewyle die gemene saecken des lants al gheheel anders verlopen zyn, so by u. L. als by ons, sint den tydt der selfder vuytcondinghe, den viant den gehelen strantcant deurlopende, met scepen ter zeewaerts comende, hyer met geweld op versceyden oorden int lant vallende ende u. L. van malcanderen sluytende, also dat die saecken geheel droeuichlyck sick aen allen canten (bysonder hyer) lieten aensien, zo zyn die br. die reysen soudén opten 3^{en} Junii laestleden tot Hoorn byden anderen geweest ende hebben deur raet ende auys heurder gemeenten besloten die reyse tot een beter gelegentheyte vuyt te stellen ende u. L. deur geschrifte daer van te veradueteren, het welcken wy deur desen daeromme doen, Want doen wast gantsch geen raet omme die reyse aen te nemen, Ende alhoewel (den almogenden zij inder ewicheyt geprezen) die vyant hyer wonderbaerlyck in zynen aenslaghen vermindert is, zo zyn wij dies nyet te min sonder

1) Deze geloofsbrief is, bij uitzondering, op perkament geschreven.

suspitie ende vrees, dewyle onse vianden binnen ende buyten onsen steden hen met wonderlycke listicheyt ende geen cleyne stouticheyt behelpende die herten der simpelē noch soecken te bewegen tot muysterie ende trouloosheyt, Ia hen nyet en scamen (tot een nadencken van velen) onse steden opentlyck deur heur trommetten op te eyschen, als op gisteren hyer tot Enchuysen ende op huyden tot Hoorn van Hertoch Erick gesciet es. Also, dat den tydt met alle omstandicheyden noch nyet toe en laet den pastoren van haren cudden te vertrecken. Wy willen daeromme den b. gebeden hebben, sy willen dese onse ontschuldighē, inder liefden opnemen ende ten besten duyden. Of nu die b. om onse absentie met den gehelen handel een tydt lanck sullen ophouden, of inden name des Heeren voertvaren, dat stellen wij inder b. oordeel. Wy erbidden ons altyt na beter gelegentheyte geerne te comen ende wy vertrouwen den b. wel toe dat zy Christelyck menen te handelen naden regel der Ch. vryheyt, gelyckmen alle Adiaphora behoort te verhandelen tot gemene stichtinge. Den welcken, so gedaen zijnde wy ons oock geerne onderwerpen. Ende hyer van b. sullen wy metten eersten u. l. andtwoordt verwachten, u. L. aldus den Here beuelende tot glorye zyns naems ende zyns rycx opbouwinghe. Tot Enchuysen opten 9^{en} Iunii a^o 74, by ons ondergescr. (als daer toe vanden anderen b. verordineert) u goetwillige broederen ende dyenaren der selfder stede

ANDREAS THEODORICI.

RICHARDUS NICOLAI Enchusanus.

ANTHONIUS NICOLAUS.

Eersamen geleerden ende Godtsalighen
Dienaeren des Woorts ofte predicanten der
stadt Dordrecht.

Ontfangen den 25 Iunii wt Noorthollandt [zie boven bl. 169].

- B. *Instructiën voor de ter Synode gedeputeerden* 1).
 1° *Uit de Classe van Voorne, Putten en Overflakkee.*
 a. *Van de Classe.*

Instructie van sommige Poincten die onse Classe van het landt van Voorn, Putten ende ouer Flackee den gedeputeerden tot het Synodum Prouinciael medegeuen soe wel Generael als Particulier. Omme daer van met den anderen broederen wt onse Naem [te handelen] als oft die gansche Classe ouer het generael, oft een yegelicke Kercke bysonder by syne priuate saecken tegenwoordich waren, behoudens hare redenen die sy op een yegelicke point sullen mogen als wt onsen mondt by-brenghen, die wyle die te lang vielen te schryuen.

Generael.

Van den Dienst des Woordts.

1. Oftmen oock op eenige feest oft ledichdagen sal 142 vg. prediken ende of het noodich sy daer in eenderley ordeninge te houden ende op wat dagen int lant ende in de steden, Ende oft goet sy de sonnendaechsche Euangelia 143. te prediken.
2. Alsomen beuindt dat op vast ende bedeldagen ver- 155. scheyden ceremonien gehouden werden, sal noodich syn datmen daer eendrachtelick van besluyte.

1) Bij de onderscheidene punten dezer instructiën is op den kant aangegeuen, op welke bladzijde van de voorafgaande Acta het besluit der Synode ten aanzien van zoodanig punt te vinden is.

141. 3. Oftmen in alle Kercken het Auontgebet sal houden oft nijet.
- 134 vg. 4. Alsoe wy beuinden dat die Palsgraefschē Cathechismus voor de kinderen te lang viel ende nyet onthouden conde werden, Op dat oock die oudelieden met een corte forme des Cathechismi tot een recht verstandt der Christelicker Religie mochten comen, hebbent die kerckelicke dienaren der stede van den Briel (gelyckt oock die broederen der Classe in haren dorpen altsamen noodich vinden) voor goet beuonden het Corte ondersoek der ghener die hen tot de Gemeente Christi begeuen door Martinum Micronium gemaect in de plaetse der kinderleere nae gelegentheydt des volckx te gebruycken.
140.
160. 5. Noch werter geuraecht ende raet versocht hoe datmen alderbest de secte der wederdooperen sal wederstaen. Want tot het gehoor des godlicken woordts en comen sy nyet, ende aent disputeren en cannense nyet crygen. Hierentusschen soe kruypt haer valsche leere als de kancker, want behaluen dat het dorp van Swartewacl den meesten hoop die secte toegedaen is, soe neemtse toe van daer krupende door het gansche landt van Voorn, Ende dat inde voorneemste dorpen. als in Heenvliedt, Suydtlandt ende Abbenbrouck etc. iae datmen in sommige dorpen gansch gheen kinderen en doopt.
- 135 vg. 6. Noch salt noodich sijn te verhandelen hoe datmen best die Classen sal deylen op dat een yegelick dorp wete waer het sorterende is.
135.
136 vg.
149 vg. 7. Wert geuraecht of die Broeders gelyckelicke stemmen in het 13, 14 ende 15 Arttykel des Embdischen Synodi beroerende de beroepingē der Dienaren des woordts Ouderlingen ende Diakenen.
- 137 vg.
159 vg. 8. Ouermidts dat het 16 Arttykel vant examineren ende confirmeren der Dienaren met oplegginge der handen ende gebeden noch tot deser tyt toe onses wetens nijet ge-

bruyckt en is geweest, wert geuraecht of het sal te werck gestelt werden ende op wat wyse, door wijen, ende of sulcx geschieden sal int heymelick oft int openbaer.

9. Oft nyet goet en waere dat alle Kercken dienaeren 137.
die hier nu in de landen dienen hen verbonden met die Kercken die sy nu in Hollandt ende Zeelandt ten dienste staen. Want soe Vlaenderen, Brabant ofte Westvrieslandt ouerghijngen, soe souden die Kercken die nu onseeckere Dienaers hebben bloodtgemaectt werden tot groot achterdeel der Kercke, daer sy nu noch gelegentheyt genoeg hebben om seeckere Dienaers te mogen vercrygen ende meer andere redenen die sulckx bewysen noodich te wesen.

10. Op dat Godswoordt loope ende onuerhindert synen 137.
wasdom oft vruchbaerheyt vercryge, Ist ten Eersten noodich seecker ordene te houden int seynden beroepen ende onderhouden der Predicanten ende wat sulckx aenleeft. Want wij vinden in onse Classe (gelyck wy vermoeden dattet oock op veel ander plaetsen generalick geschiet) dat die Dienaers der Kercken qualick onderhouden synde in grooter armoede leuen, haer weden ende kinderen nae 168.
hen ouerlyden desolatelick blyuen sitten. Wy sien dat die vrome Dienaers in peryckel staen om met schande wt haren dienst gestooten, ofte andersints wtgehongert te werden, soe datse van noodts wegen moeten verlopen ende den huylingen ende buijckerts plaetse geuen. Datmen oock veel Kercken daer den dienst des Woordts noodich is woest vindt leggen, waer door alle vervremdinge van Godsdienst, godloosicheyt ende vleyschelicke wulpsheyt is wassende. Dat de omleggende Kercken malcanderen gheen hulp int besorgen des Kerckelicken dyenstes en connen bewysen. Men can oock het 40 Artikel des Embdischen Synodi nyet te pas brengen om dusdaniger saecken wille. Welcke dyngen alletesamen wt dese fonteyn spruten datmen de voedinge der Predicanten soecken

moet by den ghenen die vianden Gods ende syns Woordts sijn, Libertinen, Hoereerders ende Dronckaerts syn, Ende haer het recht van Predicanten aentenemen ende afstellen sonder adujs van eenige andere Kercken aenueerden ende eygentlicken toeschryuen. Wert geuraecht wat remedie datmen hier toe vinden sal.

137 vg. 11. Remedie te ordineren tegens sulcke Dienaren die haer sonder weten der Classe van haren dorpen begeuen, sonder oock de selfue behoorlicke waerschuwinge te gheuen, ende soecken alsoe een ander plaetse daer sy beter onderhout ende genoechlycker woonstede souden mogen hebben, meer achts nemende op haer pryuate saecke dan op de Gemeynte Christi.

139 vg. 12. Alsoe wy beuinden dat sommige loopers sonder beroeping van het een dorp int ander loopen prediken, daer sy weten dat gheen Dienaers en sijn, ende soe lang in een plaetse nyet en vertoeuen datmense met die Christelicke vermaninge becomen can, oft ouermidts sy nergent voor broederen bekent en syn of onder de straffe en staen, Ende dat door sulcke middelen de valsche leere soude mogen ingeuoert werden, dewyle die landtlieden van de Religie weynich gronts hebbende, alleman sonder onderscheyt op den predickstoel laten comen, alsoot binnen Woerden blijktt, wert geuraecht wat remedie datmen in tijts tegen sulcken ongeschicktheyt sal gebruycken.

Van die Scholen.

154 vg. 13. Alsoemen syet dat in sommige plaetsen gheen schoolmeesters en syn ofte daer sy syn oft slap, oft onnut, ofte Papisten ende andere kettters syn daer door alle scientien veruallen, ende die leucht verdoruen wert: soe achtent die broeders noodich alle redenen wel geconsidereert hebbende datmen tot reformatie der scholen eenige Remedie vinde.

Van die Aelmoessen.

14. Notandum dat die broeders begeren neerstelicken 149 ¶g gehandelt te hebben van de goederen des H. Gheests ende der Kercken ouermidts dat ouerall de armen gebreck lyden ende die Kercken veruallen.

15. Ende alsoe hier in dit poinct van de schatten der Kercken groot gebreck valt is noodich datmen alle middelen aenweynde datmen die tot sulcken ordene brenge die nae wtwysen des godlicken woordts in alle wel gereformeerde Kercken gehouden is geweest ende noch gehouden wert.

Van die Doope.

16. Wert geuraecht of een Papist die Leere des Euan-gelions die van ons nv opentlick gepredickt ende geleert wert als ketterie waer lasterende, nochtans ouermidts dat hy gheen anderen doop en can becomen by den Papisten, vreesende dat syn kindt sonder doop steruende Gods aenschyn nyet en soude aenschouwen (gelyck sulckx des Paus leere medebrenge) syn kindt by ons ten doop presenteerde, oftmen dat selfue doopen soude oft nijet?

17. Of daer een gelouich Man waer wiens Huysvrou 159. een Kindt gebaert hebbende, dwelck die vroeuvroue gedoopt hadde, alsoe sy sach dattet steruen wilde, welke kindt nochtans te lyf blyuende den Dienaer des woordts inde predicatie te doopen vanden Vader gepresenteert werde, wert geuraecht oftment doopen soude oft nijet.

18. Watmen doen sal metten ghenen die hare Kinderen 146. somtyts 3 ofte 4 weecken houden sonder doop, wachtende nae geuaders ofte tot dat het de moeder selfs mochte ten doop presenteren.

19. Oftmen die vragen die inden Catechismo staen 145

voor den doop den volcke praeciselicken ofvragen sal oft nyet, soe wanneer sy die ten doop presenteren.

139. 20. Oft noodich sij de namen der Kinderen op te schrijuen die in alle Kercken ten doope gepresenteert werden.

Van des Heeren Auontmael.

147. 21. Wert geuraecht op wat wyse datmen handelen sal int aennemen der ghener die haer tot de Gemeente Gods eerstmael begeuen. Oft mense opentlick inde Kercke sal vragen nae haer geloof, ofte dat sulckx inde Consistorie met een Iae woort geschieden sal, alsoe wy toch syen dat veel wt vreesse van veel geuraecht te syn haer tot die Gemeente nyet en begeuen die andersints totte selfue een toegenegen gemoet dragen.
- 147 vg. 22. Wert geuraecht oftmen des saterdachs nae middach voor de sondach datmen des Heeren auontmael wtreyckt prediken sal van die toebereydinge des Auontmaels, ofte die corte summa des geloofs gelyck het geschiet inde Embdische Gemeente.

Van de Christlicke Straffe.

157. 23. Alsmen beuindt dat ijemant die ouer seuen Iaren met ons het broodt hebben gebroken ende hebben perdoen gewonnen oftmen die opentlicken schult sal doen bekennen ofte alleen in de Consistorie. Alsoe de questie int Embdische Synodo de 16. tot een andere tsamencompste gesuspendeert is.

Van het Huwelick.

- ^{149.}
156 vg. 24. Om neerstelicken voortegeuen die groote swaricheden die ons dagelickx vooruallen omtrent die beuestinge

des Huwelicken staets, waer van wij nyet lichtelick en sullen ontslagen wesen ten sij dat alsulcke saecken van de Ouerheydt vlytelick wtgerecht werden, de welcke haer nv immers by ons in gheener manieren metten saecken den Huwelicken state aengaende bemoeyen en willen, waer wt geschiet dat die Personen welcker saecke onclaer sijn ende gheen remedie vindende noch by de Ouerheydt die sulckx nyet en begeert te doen, noch by die Kerckelicke Dienaren welcker ampt sulckx nyet vermacht te doen als desolate lieden loopen vanden welcken dickmaels iammerlicke periculen schynen te willen comen.

25. Item daer wert geuraecht ofmen een Ouerspeelder 159. met syn Ouerspeelderse soude mogen ten Huwelicken state beuestigen.

26. Alsoemen in sommige plaetsen nyet en trout dan 148. op Sondagen ende dat inde selfue plaetsen het volck haer beclaecht datmense in die weecke nyet en wil trouwen als sy 3 sonnendaechsche geboden hebben gehad, soe ist noodich datmen hier van beslyte watmen voort aen hier in doen sal.

27. Oftmen nyet noodich en heeft eenige Politie te 156. verordenen tot die straffinge der gheener die langen tijt nae haere wtroepingen ongetrouwt blyuen sitten.

28. Oftmen die Personen welckers Ouders in vianden 156. landen wonen sal constringeren consent haerder Ouderen te toonen, dwelcke sy sonder groot peryckel haers leuens nyet en connen becomen.

29. Alsoe wy beuinden dat veel broeders ende susters 161. aen allen canten haer in het huwelick begeuen met den ghenen die of Papistisch oft Doops gesint sijn, ofte anders rokeloose menschen die wel die Religie toestaen maer nochtans een vleyschelick ende werelts leuen voeren Welcke Huwelicken soese de Dienaers des woordts nyet en willen beuestigen, soe lasteren sy de Gemeynthe. Wert

breeder verclaringe des 23 Artijckels des Embdischen Synodi begeert.

162. 30. In wat graden datmen tHuwelick toelaten oft nyet toelaten en sal.

31. Op wat wyse datmen handelen sal met den geloouigen die haer Iuckgenoten inden Huwelick nyet en connen by haer crygen, dat is, daer die eene van den anderen scheyt ende met syn paer nyet en wil huyshouden, op dat de geloouige, die andersins wel met sijn ongelooouich paer soude willen wonen, ende hem nyet gebeuren en mach nyet en veruiele tot Hoerdom oft ouerspel.

148. 32. Item oftmen oock trouwen sal mogen op die dagen alsmen generael vast ende bedeldach houdt, oft alsmen dat Auontmael wtreyckt.

Van de Besoeckinge der sijecken.

144. 33. Oft die dienaers des Wordts ouer al selfs de crancken sullen besoecken, oft dat sy daer een ander tot haere hulpe toe sullen hebben.

159. 34. Oft de dienaers de Krancke vander Peste sullen schuwen, ouermidts dat sy de Infectie onder de gansche Gemeynthe soudén mogen brengen onder de welcken sy dagelickx moeten verkeerén, de welcke wt de predicatie soudén blyuen daer een Predicant predicckte die inde Pesthuysen gaet.

Van die Begrauenisse der Dooden.

142. 35. Sommige doen ouer alle dooden vermaningen. Sommige alleen ouer den ghenen by de welcke sy in haer syeckte geweest hebben. Sommige en doen ghansch gheen vermaninge ouer den dooden, maer begrauen se sympleck sonder eenige sermonen te doen. Daerom dattet noodich syn sal dat een yegelick syn redenen voortbrenge

ende datmen daer wt een generael beslot maecte waernaen alle Gemeenten ende Dienaren des woordts sullen reguleren.

36. Het gebeurt by ons datmen die dooden somtyts soe het arme luyden syn ofte sommige die van de Peste gestoruen syn nyet wel en kan tot de begraefnisse crygen door dien datse nyemant dragen en wil. Item noch soe werden veel lichamen ter aerden gebracht daer nauwelickx acht oft thijen personen, somtyts drie oft vier by syn waer ouer noodich is een goede Politie verordent te werden.

37. Eyndelick dunckt den Broederen goet dat een Ordonnantie Boeck in drucke wtgesteld werde waer in alle Ordinantien veruatet sullen syn soe wel tot memorie der Predicanten als des gemeynen volckx.

Van de Costerien.

38. Alsoe by ons tot etlicke plecken de costerie annex 154 vg. met de schole verpacht wert, andersints die costerien yemanden tot syn leuen gegeuen syn, andersints gheen costers en syn, waer door die Dyenst der Kercken veel achterdeels geschiet, wert gevraecht hoe men hier best in sal mogen versijen.

Dat de broederen dese Articulen hairen gedeputeerden mede geuen, om in alles te handelen na vtwijsen des brieffs ende instructie als bouen ondertekene ick vt last des Classe 1).

FLORIS GERRITS, Scriba classis.

1) Deze vier regels zijn niet van dezelfde hand als de instructie zelve (waaruit ook het verschil in spelling te verklaren is). Deze is met bijzondere zorg en zelfs sierlijkheid opgemaakt, blijkbaar door een schoonschrijver in het net overgeschreven; en de laatste vier regels zijn daaraan toegevoegd met dezelfde hand en inkt, als waarmede de Scriba teekende. De hierop volgende instructie

b. *Van de Kerk van den Briel.*

Instructie van Particulier saecken die onse Gemeeynte vanden Briell int particulier aengaen.

Vanden Dyent des woordts.

163. 1. Alsoe onsen Dienaer Andreas by prouisie in synen Dyent toegelaten is tot dat het Sijnodus versamelt sal syn, Is nv die vrage of die Broederen daer yet anders in willen verordenen. Soe veel henlieden aengaet sy en weten nyet by te brengen daerom hy verhindert soude werden, Iae achtent noodich dat hy blyue by redenen onsen gedeputeerden bekendt.
- 136 vg. 2. Raedt te vragen ouer het Artykel des Embdischen Sijnodi, aengaende de verkiesinge der Dienaren, De wile wy by ons tot noch toe in de verkiesinge de gemeyne bestemminge des ganschen volckx hebben ghebruyckt, vreesende datter wt het Corpus der Gemeeynte twist hadde mogen rijsen soe wy daer in het Synodum geuolcht hadden, waertoe andersins den meesten hoop der Dienaren wel genegen is.
3. Die Kercke vanden Briel beclaecht haer van achterstel van ouer de vyftich ponden gr. vls. van verschoten penningen tot onderhoud der Predicanten daer van sy noch nyet betaelt en sijn. Item van andere verteerde ende verreysde costen van Predicanten daermede wij wt onse opgeleyde last anderen Kercken hebben versocht ende

van de Kerk van den Briel is wederom van dezelfde hand als de Classikale instructie, waarmede zij ook inderdaad één geheel uitmaakt. Zij is eigenlijk daarvan slechts het tweede gedeelte; aan de 38 artikelen, die onder het opschrift *Generael* zijn samengevat, nog 15 artikelen als *Particulier* toevoegende.

wilden versorgen. Geuende derhaluen te kennen dat wy sulcke last nyet meer connen opnemen ten sy dat onse verleyde penningen ons wederom gerestitueert ende voort-aen middel aengewesen wert die toecomende lasten te mogen dragen.

Van der Armen Besorginge.

4. Het getal der armen by ons is seer groot ende die incoomste weynich, soe dat wy nyet anders hebbende dan tgene dat inde Kercke onder de Predicatie ende door des Ouerheylts behulp by de doren der burgeren versamelt wert, soe moeten wy ons dickmaels bedroeuven ouer het suchten ende kermen der elendiger die in haren honger ende naecktheyt tot den Heere schreijen ende die wy nochtans nyet helpen en connen.

5. Duslang syn van ons int generael alle armen onser ¹⁴⁹ vg. stede soe wel Huysgenoten des Geloofs als die buyten sijn nae onse vermogen door den Diaconen bedient, maer hadden nv voor voort-aen nyemant meer te bedienen dan den Huysgenoten des geloofs ende dat om oorsaecken als volgen.

I. Diemen noemt de Heylige geestmeesters hebben nae ouder gewoonten den ontfang der armen goederen, ende alsoe sy den ontfang ende die administratie van dien by een behooren te houden, dunckt ons recht alle armen die voor gheen Huysgenoten des geloofs bekend en sijn als in de goederen des H. Gheests gerecht synde nyet meer te bedienen maer tot de H. Geestmeesters te seynden.

II. Om dieswil dat wy sien dat die H. Gheest ons wel den armen die haer aengaen weeckelick laten bedienen, maer als die armen steruen voegen sy hen als erfgenamen int ghene dat die armen naelaten ende voerent terstont met krowagens nae haren doot wech.

III. Onse Diaconen gemeyne ambachtslyuden synde die

met haren arbeyt haren kost moeten winnen en connen haer familie nyet laten vergaen ende voegen hen inden dienst der ganscher stadarmen, waer toe doch die H. geestmeesters gestelt syn.

6. Die Huysgenoten des geloofs en konnen nae haren noot nyet versocht werden ten sy dat ons noch ander middelen verschijnen dan wy tot noch toe gehadt hebben.

136. 7. Die Dienaers der armen beclagen haer ouer den grooten aenual die sy van alle canten crygen alsoe sy op de frontier gelegen sijn ende seggen dat sy voortaan van buyten nyemand meer en vermogen bystant te doen ten sy datse in desen deele van ander Kercken bystant verweruen want die armen werden ons van alle kanten toegesonden tegen het 45 Artikel.

136. 8. Dat 46 Artikel van die getuychnis briuen etc. diemen den armen mede gheeft en wert nyet onderhouden.

Vanden Huwelicken Staet.

164. 9. Daer is een manpersoon die kennisse des Euangelions heeft, waer ouer hy van sijn papistische huysvrouw als een ketter dickmael gescholden wert, waer wt de selfue man met gramschap ontsteeken synde de vrouwe geslagen heeft. In summa, die twist is soe verre gewassen datse met beyder bewillinge by het gheestelicke hof nae de Pauselicke wetten gescheyden syn. Waernaer de man in vremde landen gecomen synde, als hij syn vorige verlatene huysvrouw tot hem niet en conde gecrygen een ander getrouwt heeft. Metten welcken alsoe hij nu wel seuen Iaer oft meer huys gehouden ende kinderen gewonnen heeft soe begeren sy beyde haer totte Gemeente Christi te begeuen. Dan werden achtergehouden om dese swaricheyts wille. Dewile dattet noch twyfelachtich is of syn eerste verlatene huysvrouwe doot is oft nijet. Nu vindt haer

die huysvrouw beswaert, denckende oft sy dus lange met hem in ouerspel mocht hebben geseten, begerende te weten oft die scheijdinge tusschen haren man ende syn eerste wijf recht sy ofte nijet. Soe sy nyet recht en sij, soe is die vrage of sy een ouerspeeldersse ende hare kinderen ouerspelige kinderen te houden syn.

10. Een man persoon heeft een vrou in dese landen ^{165.} getrouwt de welke hy verlatende in Engelandt reyst ende trouwt aldaer een ander. De welke hy wederom verlaat ende comt wederom in dese landen ende neemt de vorige die hij hier getrouwt hadde tot hem. Als nu de vrou die hy in Engelandt getrouwt hadde hem in dese landen volcht, ende bevindt dat hy een vrou by hem heeft die hy voor haer getrouwt hadde, soe reyst sy bedrogen synde wederom naer Engelandt. Middeler tijt sterft die vrouwe die hy hier int landt getrouwt hadde, nae welckers doot hy met wettelicke getuygen by de Dienaers der Kercken comt inden Briel bewysende dat syn wettelicke vrouwe gestoruen was, ende trouwt alsoe een ander nyet mentionerende dat hy noch een getroude vrou in Engelandt hadde. Als hy nu een corte tyt inden Briel huys hadde gehouden soe comt die saecke aen den dach dat hy noch een vrouwe getrouwt hadde; vreesende hier door in last te comen heeft die vrouwe een scheytbrief gegeuen daer in betugende dat hy haer bedrogen hadde. Welcke brief oock met vele getuygenen onderteykent was. De vrouwe desen brief hebbende meynende sy was vrij, slaet weder eenen anderen aen, by de welke sy bevrucht synde (soe sy seyt) begeert met hem te trouwen. Waer wt ons drye questien comen. I. Of die vrou die hij in Engelandt troude vry sy ende eenen anderen trouwen mach. II. Off dese vrou oock van hem vry is die wile hy een trouloos boeue is op wiens beloften nyet te achten en is. III. Alsoe die Ouerheijt haer nyet bemoeyen en wil niet die vercla-

ringe die tusschen dese persoon soude mogen wesen om die vrytespreecken, wat wy hier in doen sullen om die peryckelen te schuwen die hier wt soudén mogen rysen.

165. 11. Daer syn huwelicke beloftenissen geschiet tusschen een Iong ghesel ende een Ionge dochter int bywesen van een Parochiepaep inder herberghen op welcke beloftenissen dese twee personen ter huyshoudinge trecken. In welke huyshoudinge sy continueren vijfthien Iaren lanck sonder nochtans inden huwelicken staet beuesticht te sijn. Nae verloop der vijfthien Iaren vertreckt den manpersoon in een ander stadt al waer hy opentlick een burgers dochter trout. Dwelcke de vrouwe vernemende hem naereijst, ende hout hem syn vorige beloftenisse voor oogen waerop sy soo lange tijt huys hadde gehouden. Waerop hy antwoorde dat hy haer wel voor een Paep belooft hadde, maer die hy nv hadde die hadde hy opentlick getrout. In summa sy syn ten laetsten alsoe geaccordeert dat sy malcanderen door een hantschrift quytshouden. Wt cracht deses hantschrifts die vrouwe meynende vry te wesen, heeft een ander aengeslagen metten welcken sy drie maenden lanck heeft huysgehouden ende begeert als nv te trouwen. De vrage is watmen hier in doen sall.

(173). 12. Wat men doen sal met den ghenen die een ionge dochter die noch maget was beslapen heeft, ende en wil haer nyet trouwen.

164 vg. 13. Oft een vrou nyet wederom en soude mogen trouwen wyens man nv seuen oft acht Iaren wt geweest heeft, ende sy nyet en weet oft hy leuendich oft doot sij, alsoe sy noeyt bescheyt van hem verhoort heeft.

14. Daer is bij ons een burger die syn wtroepingen inde Kercke heeft laten doen, maer die geschiet synde, en wilde om der schaemten wille (soe hy seyt) nyet comen trouwen. Middeler tijt heeft hy een Looper die gheen Ordinaris Dienaer en was gecregen, die hem int heijme-

lick binnen sijnen huysé getrouwt heeft int bywesen van twee oft drie getuijgen dat oock lichte vogels sijn. Wert gevraecht oftmense voor echte luyden houden sal oft nijet.

15. Een manpersoon wiens huysvrou gestoruen synde ende hem een kindt achterlatende van hem geprocreeert, heeft haer dochter, te weten syn stiefdochter beslapen ende oock een kindt aen haer gewonnen, de welcke te samen huyshoudende begeren te trouwen, Die vrage is watmen met den selfuen doen sal.

2° *Uit de Classe van Zierikzee.*
Van de Classe.

Vraechstukken, in het Synodo van Dordrecht
van Die de [*sic*] Christelycke kercke van
Zierickzee voorgesteld.

1. Ten iersten hoemen met dyen handelen zal dye 157.
pardoen ghehaelt hebben inde laeste verstroijnghe ende naer verscheijden vermaninghen nyet wyder sich begeuen en willen inde schultbekenninghe dan alleen voer dye Consistorie als nochtants dye andere broederen ende susteren dije in gelycken graet met haer gesondicht hebben openbaer schultbekenninghe ghedaen hebben.

2. Item hoemen handelen zal met alsulcken broederen 162.
ofte susteren dye de een Reyse voer ende die andere reyse naer continuelijcke sich absenteren vande nachtmael des Heeren ende geene oirsaecken connen voortbrenghen dan den turbilijghen tyt.

3. Item zoe ymant vande broederen doer het bywoonen 158.
van eenighe persoonen ghehoudt oft onghhoudt, insonderheyt van een gehouden persoone, dije van haeren man gescheyden es, mochte in suspitie comen van hoerdom ofte ouerspel: ende oock vuyt suspitie van sulcx mochte

berucht worden ende nochtants nijemant sulcx bewysen konde ende daer benefens naer eenighe christelycke vermaninghe nijet en wilde verhuysen ende den schijn des quaets vermijden hoemen voerts met dijen handelen zal.

163. 4. Item zoe daer eenighe Dienaer des Woorts oft ouderlinghe oft diaken in verscheyden tyden oock naer eenighe priuate vermaninghen in openbaer dronckenschap beuonden worde, oftmen sulcx in dienst zal laten voertgaen oft suspenderen.

5. Item oft een predicant met zyn talentpont geen proufyt ofte woocker doende nyet gehouden es naer dije begeerte ende vermaninghe der gemeenten ende Dienaeren der Kercken te versuecken om tot een ander plaetse zyn talent vuyt te deijlen verwachtende van den Heere dije alleene wijs ende voorwetende es meerder vrucht.

6. Item oft een predicant in eenighen dienst oft ministerie zynde wettelycke gesonden van eenighe consistorie daer hy geen profyt en can doen in een ander gemeente beroepen worde daer hy verhoefte meerder vruchten te doen oft hem georloft es te vertrecken oft nyet.

154 vg. 7. Item daer die schoel nijet gereformeert en es offer geen middel te treffen en es om tot reformatie der zeluighe te comen het zij duer Authoriteyt der Exie oft eenighe ander wijs.

161. 8. Item oft eenighe ministers georloft es die te voren eer dat hy inde ministerie gecomen es notarius publicus was oock nv inden dienst des Euangeliums zijnde nijet schuldich is openbaerlyck het een oft ander te renuntieren.

139. 9. Item oft die diakenen zyn vanden Kercken Raedt ende verbonden zyn om ter weken in dye consistorie te comen euenghelyck de ouderlinghen.

10. Item daer de Officier vander gemeenten es ende naer vele vermaninghen priuatelyck geschiet versuympst te straffen openbaer ouerspeelders hoemen daer in doen zal.

11. Item oft de Magistraet buyten der gemeenten zynde eenighe spreken hebben in het aennemén der predicanten.

IOANNES ARCERIUS Verbi Dei Minister in Brouersshauen.

CORNELIUS SIMON Verbi Dei minister in Haemstede.

BERNARDUS PETRI verbi Dei minister in oosterlandt.

IOHANNES AB HORST Minister uerbi in Nieckerck.

MICHAEL ANDREAS WILSEMIUS minister in Dirixlant.

ARNOLDUS DE STUER minister verbi in Sommersdijck.

ROBERTUS DE RIDDER minister Verbi in dreijssher.

IACOBUS HENRICI WIJNGAERT verbi Dei minister in noortwellandt.

BARTELMEEUS ADRIAENSS.

CORNELIS THOMASSE.

IAN STEEUANDT.

ADRIAEN PIERSSÉ DE HONT.

WILLEM SCHENCK.

IAN CORNELISSE KEMPE.

GERARDUS CULENBORGHUS Ecclesiae Zirixcensis verbi Dei minister.

3°. *Uit de Classe van Walcheren.*

Van de Classe.

Volghen alzuleke propositien als de Classis vergaderinghe van Teylant van Walcheren naer behoorycke tzaemencompste ende communicatie noodich gheuonden hebben vooren gehouden te worden den Prouincialen Synodo tot Dordrecht. Waer toe ghecommitteert ende geautoriseert hebben committeren ende auctoriseren midts desen met volcommen Instructie Onze

Lieue Broeders ende mede dienaers
D. Ioannem Gerobulum Dienaer tot Vlis-
singhen, Iaspar vander Heyde ¹⁾ tot Mid-
delburch ende Ioannem Miggrodium van-
der Vere.

141. 1. Woort voor goet gheuonden ende der deliberatie
waerdich, Oftmen de nederlantsche confessie zal exami-
neren ende de Fransche editie van Domino Beza laest-
mael vuytgegaen ghelycformich maeken daer naer de zelue
door yemant inde Latynsche spraeke doen ouerzetten ende
alle dienaers der nederlantsche natie doen onderteecken.
160. 2. Oftmen yemant oplegghen sal dat hij zekere corte
ende eenvoudighe homilien schryue op den nederlantschen
catechismum.
- ¹³⁵ vg. ^{141.} 3. Vande verdeylinghe der classen ende hoe dickwils dat
de zelue zullen vergaderen ende tzaemencomen ordinaerlijck.
137. 4. Oft alle de Dienaers des woorts hen zeluen zullen
verbinden aende Kercken int aennemen vanden dienst,
Ofte de ghemeenten vrystellen omme hen in tyts van
andere te moghen verzien.
- 145 vgg. 5. Dat daer in de bedieninghe des heilighen doops als
des Heeren nachmaels zal eene zekere forme ende een-

1) Deze naam is met eene andere hand geschreven boven den
doorgehaalden naam *Gislenum Dhoorne*. Deze was dus blijk-
baar eerst benoemd; maar is daarna vervangen door Gaspar van
der Heyden (vgl. M. J. van Lennep, G. v. d. H., blzz. 104 vg.).
De naam van den gedeputeerden ouderling, die na het opmaken
van dit stuk nog is aangewezen, is er niet meer in opge-
nomen. Trouwens, hij had toch een geloofsbrief van zijne Kerk;
evenals in 1574 de leden der Synode, althans de meeste, daarvan
voorzien waren; ook zij, die reeds een Classikalen geloofsbrief
hadden.

parighe ordonnantie ghestelt worden. Wel verstaende van die indifferente Ceremonien.

6. Item dat men inde zake des huwelycx wel behouffde 155 vg. een goede generale ordonnantie.

7. Item datmen int exercitie ende ghebruyck brenghen 137. sal tghene dat inden 35 ar^{le} Synodi Embdanae ghemeldet staet.

8. Omme ordre te stellen toucherende de reformatie 154 vg. van de particuliere scholen. Als oick Omme bij Req^{te} aen zyne Excell^e te verzoucken eene hooghe schole bestaende in theologos, iurisconsultos, medicos ende Professoren inde drye talen de welcke zal in een zeker stadt opgericht worden, Tot de welcke oick alle andere steden ende consistorien ten minsten twee bequaeme Ionghers zullen ter studien geleyt worden.

9. Te voideren eene nyeuwe translatie der Bibelen met 160. annotatien inde nederlantsche tale.

10. Item oft het goet ende geraden is bij Req^{te} aen 144. zyner Excell^e te verzoucken een beuelschrift aen Alle officieren Ten eynde dat het volck op zekere peyne op des Heeren dach tot het gehoor des godlycken woorts gedronghen wort ende insgelcyx, Opene afslaeghen, herberghen, winckelneringhe ende hantarbeyt in alle weken zoo langhe doe cessen als de predicatie dueren zal. Wel verstaende dat de zelue bouen een vre nyet vertoghen en worde.

11. Item aen te dienen door middel der Requeste dat 160 vg. de wederdooperen gheweert worden.

12. Oft de Ceremonie der beuestinghe vande Dienaeren 138. met oplegghinghe der handen zal van nv voortaan int ghebruyck zyn ende beuolen zyn, zoo aen de ghene die alreede in dienst zyn als andere die noch zullen aenghenomen worden.

13. Wat daer voor stichtelycker gehouden wort int 145.

beuestighen des huwelycx het zy voor den Psalm ende vercondighen des zegghens, ofte naer met een yegelyck vry te laten omme alsdan te moghen vuytgaen.

155. 14. Item te versoucken verclaringhe van het 24 ar^{le} des Embdischen Synodi.
140. 15. Te verzoucken oick by zyne Excell^e een beuelschrift vuyt cracht van twelcke de vercoopinghe vande Kettersche boucken gheinterdiceert worde.
158. 16. Voirder op het XXXIIe article des Embdischen Synodi Oft tzelue zal moeten strictlyck onderhouden worden ofte datmen in cas van ouerspel, teghens de zodanighe met der excommunicatie zal procederen zonder eenighe andere voorgaende vermaninghe.

[Onderteekend door een opgedrukt zegel in was].

C. *Stukken over allerlei andere zaken* ¹⁾.

1°. *Een brief van Godfried van Wingen, d. d. 2 Juni* (zie hoven blz. 171).

S. P. Iam viginti circiter menses sunt, obseruandi in Domino fratres, ex quo et per nuntios et per literas petente quadem ex vestris Ecclesia, à nostra hinc Belgio-germanica Londinensi Ecclesia ad vos transmissus fui, quò vobis in extruendo Christi Domini apud vos templo adesse, ac pro mea facultate communem Euangelii causam iuuare possem: verùm accidit, vt isthuc sub hyemem ve-

1) Onder deze stukken hoort ook nog ten deele de geloofsbrief van de twee gedeputeerden van den Kerkeraad van Gorinchem voor de zaak van Ds. Henricus Rolandus; welke brief reeds vroeger (blz. 186) onder de geloofsbrieven is opgenomen. Deze deputatie toch had geenszins betrekking op het wegblijven van dien predikant uit de Synode (zie de acta blzz. 133 vg. en de twee brieven blzz. 184 vgg.), maar op zijne afzetting wegens ergerlijk gedrag (zie de acta blzz. 165 vg. en 173 vg.).

niens, non reperta ministerii quam expectassem conditione, et quia ob temporis illius incommoda et pericula, quae semel euaseram, non ita statim in Angliam ad meos redire possem, in Hollandia pluribus mensibus substiterim: vbi dum à publico Ecclesiae ministerio, in quo me Dominus pro immensa sua bonitate multis annis inter nostrae nationis homines exercere dignatus fuerat, vaco, ne nihil in communem Ecclesiae Dei rem agerem, coepi quaedam conscribere, quae in hoc emergentis apud nostros Belgas Euangelii Christi exordio, aliquid vtilitatis adferre posse iudicabam. Verùm quum ea temporum, quibus isthïc haesi ratio non tulit, vt de iis tum apud vos agere potuerim: ac nunc audiam per illustrissimum D. Principem Belgii verè parentem, vobis synodum, in qua de constituenda ex aequo ac communibus suffragiis, religionis forma agatis, imperatam esse: nolui committere, quin ea quae et apud vos et cum primis vestrarum Ecclesiarum studio nata, seu potius consarcinata sunt, ad vos in hoc vestro communi conuentu (praesertim offerente sese mihi hïc tam commodo ad vos nuntio D. Petro Carpentario vestri collegii socio) submitterem, vt de iis pro vestra prudentia et emaculato iudicio censuram faciatis. Quod si iis aliquid adiumenti vestris communibus in Ecclesiam studiis adferri posse putatis, vt tum iis pro vestro arbitratu vtamini ac fruamini: sin minus, vt saltem publico testimonio sint, me hïc vobis gratificari, meumque erga vos Hollandicamque Ecclesiam (cui vt nuper vocatus ac missus, praesens seruitium obtuli, ita nunc absens, pro mea tenuitate, et quoad in me est, officia mea omnia defero) syncerum ac propensum animum ac studium, hac qualicunq; significatione declarare voluisse. His valete in Domino, fratres obseruandi, et quae communis inter Ecclesias consensus, pacis ac aedificationis sunt, ea sedulò cogitate et curate omnes, quò coniunctis vndique auxiliis, in sceleratum illum ho-

minem Antichristum impetus fiat, ac Christo Domino felix ac stabile solium inter nostros Belgas erigatur. Me nostrasque hic Ecclesias, dilecti in Domino fratres, vestris ad Dominum precibus ex animo commendo. Londini, quarto nonas Iunii. 1574.

Vester in Domino frater et symmysta.

GOTTFRIDUS WINGIUS.

Eximiis Iesu Christi seruis, Ecclesiarum per Hollandiam verbi Dei ministris, et aliis Dordraci in prouinciali Synodo praesentibus, fratribus in Domino dilectis et obseruandis.

2°. *Een brief van den Kerkeraad van Gouda, d. d. 24 Juni* (zie boven blzz. 150, 151, 166 en 169 vg.).

Genade ende Vrede van Godt den Vader door Ihesum Christum.

Wheerde ende L. broederen in den Heere versamelt, Wij hebben uwer L. brieff ontfangen van onsen Dienaer Ian Henricxzoon, met den b. ende Dienaer des woordts Hubertum Francisci, den wij van herten verblyt zynde in den Heere an ende opghenomen hebben, dan wy zyn al van herten bedroefft dat wij door ons neerstich anholden and' ouerheyt noch gheen genoechaem bescheyt hebben connen krijgen, daer met sich onsen broeder Hubertus, vanden Synodo, door onsse begheren, gesonden, heeft connen laeten benogen, all dewyll het noch teghenswoordich daer op staet dat myne Heeren beloofft hebben met alder diligentie, voort eerste, met ons aen zyne ^Exie te willen solliciteren, om behoorlicke alimentatie, voor noch een Dienaer ende versekeringe van dien te vercrygen op den Rentm^r van de Reguliers, daer toe wij oock all onsse neersticheijt doen willen ende verhoopen die ouerheijt daer toe an te porren dat sulcx eerstdaechs gheuordert

worde, Biddende den h. Taphino ons als dan in desen alle behulpelickheyt te willen doen daer mede wij van noch een dienaer mochten versien worden woll begerende zoet mogelick waer dat wy desen b. ende dienaer des woordts Hubertum voornt. dan noch vercrijgen mochten. Dan dewijle het beswaerlick was op het onseker onsen b. Hubertum op te holden, ende hy sulcx was ons begeert heeft, hebben wy dese schriften van ons gegheuen, ende hem midts dese condicien van ons laten gaen, dat incptb.[?] als wy sullen goet appostill gecregen hebben, ende seker onderholt, hem dan noch te beroepen by allzoo verder onsen b. dan noch vrij end aen gheene ghemeente sal verbonden sijn. Die genade des Heeren vermeerdere sich by ons allen Amen. Actum desen XXIII^{en} Iunii a^o 1574. in consistorio, toegesloten met zegel der consistorie.

IAN HENRICXZON dienaer des Woorts
nomine consistorii.

Aenden broederen des H. Synodi tot
Dordrecht versamelt.

Ontfangen den 25 Iunii 1574 van ter Gow.

Tabel, aanwijzende op welke bladzijde de artikelen der Dordtsche Kerkenordening van 1574 en der antwoorden op particuliere vragen te vinden zijn en door welk punt van eenige instructie de zaak reeds van te voren was aan de orde gesteld, voor zoover hiervan nog iets bekend is ¹⁾.

Kerkenordening.

<i>Art.</i>	<i>Bladz.</i>	<i>Instructie.</i>	<i>Art.</i>	<i>Bladz.</i>	<i>Instructie.</i>
1	134		9	135 vg.	Voorne, 6, blz. 196.
2	134	vg. Voorne, 4, blz. 196.			Walch., 3, blz. 212.
3	140	Walch., 15, blz. 214.	10	141	Walch., 3, blz. 212.
4	139	Zier., 9, blz. 210.	11	141	
5	149		12	136	Voorne, 7, blz. 196.
6	139				d. Briel, 2, blz. 204.
7	139	Voorne, 20, blz. 200.	13	137	Voorne, 8, blz. 196.
8	137		14	159 vg.	Voorne, 8, blz. 196.

1) Dat op deze tabel bij een aantal artikelen geene instructie kon aangehaald worden, is zeker hoofdzakelijk toe te schrijven aan de omstandigheid, dat slechts vier instructiën van gedeputeerden bekend zijn. Zonder twijfel zullen alle gedeputeerden er wel ene hebben medegekregen; en althans met betrekking tot Delft, Dordrecht, Gouda en Vlissingen blijkt dat nog uit de acta zelveu. Met betrekking tot Delft wordt er zelfs gesproken van een 16^e artikel (zie boven blz. 137). Indien nu bij de onderscheiden besluiten altijd was aangewezen, door wie het onderwerp aan de orde gesteld was, zou er in deze tabel misschien bij geen enkel artikel eene opene ruimte behoeven over te blijven. Maar blijkbaar heeft die aanwijzing, althans bij de artikelen der Kerkenordening, slechts bij uitzondering plaats gehad. En dus konden hier de instructiën van Delft enz. slechts eene enkele maal genoemd worden. Bij art. 7 der particuliere vragen is de naam zelfs moeten overgenomen worden uit de nog voorhanden afschriften. Voorts is nog op te merken, dat in deze tabel de Classe Schouwen enz. aangeduid is met haar meer gewonen (ook in de acta en in den geloofsbrief gebezigten) naam van Zierikzee; en dat bij de Classe Voorne enz. (in de acta den Briel genoemd) hier de oudtijds meer gewone naam van Voorne gebruikt is, ook om de generale punten van die Classe gemakkelijker te onderscheiden van de particuliere punten uit de Kerk van den Briel. En ten slotte moge de verbetering van eene overgeblevene drukfout hier eene plaats vinden: op blz. 144, regel 12 v. o., staat: 58, lees: 38.

<i>Art.</i>	<i>Bladz.</i>	<i>Instructie.</i>	<i>Art.</i>	<i>Bladz.</i>	<i>Instructie.</i>
15	137	Voorne, 9, blz. 197,	54	155	Voorne, 2, blz. 195.
		Walcher., 4 en 7,	55	144	Voorne, 33, blz. 202.
		blz 212 vg.	56	144	
16	137	Voorne, 11, blz. 198,	57	146	Voorne, 18, blz. 199.
		Delft.	58	146	
17	138	Voorne, 11, blz. 198.	59	167	
18	149		60	145	Walch., 5, blz. 212.
19	139	vg. Voorne, 12, blz. 198.			(ook de volgende artt.)
20	141				
21	140		61	146	
22	154	vg. Voorne, 13 en 38,	62	146	
		blz 198 en 203,	63	145	Voorne, 19, blz. 199.
		Zier., 7, blz. 210,	64	145	
		Walch., 8, blz. 213.	65	145	
23	138		66	145	
24	138	Voorne, 8, blz. 196,	67	145	
		Walch., 12, blz. 213.	68	148	vg.
25	138	Voorne, 8, blz. 196,	69	147	
		Walch., 12, blz. 213.	70	147	Voorne, 21, blz. 200.
26	135, al. 2	Voorne, 7, blz. 196.	71	149	
27	136	Voorne, 7, blz. 196.	72	147	Voorne, 21, blz. 200.
28	136	vg. Voorne, 7, blz. 196.	73	162	Zierikz., 2, blz. 209.
29	149	vg. Voorne, 7, blz. 196.	74	147	Voorne, 22, blz. 200.
30	168		75	148	
31	137	Voorne, 7, blz. 196.	76	147	vg. Walch., 5, blz. 212.
32	134, 155				(ook de volgende artt.)
33	150				
34	151		77	147	
35	151		78	148	
36	150		79	148	
37	143		80	148	
38	144		81	148.	Voorne, 26 en 32,
39	143	Voorne, 1, blz. 195.			blz. 201 en 202.
40	143		82	158	Walch., 16, blz. 214.
41	143		83	156	Voorne, 27, blz. 201,
42	143				Walch., 6, blz. 213.
43	142				(ook de volg. artt.)
44	168		84	156	Voorne, 28, blz. 201.
45	168		85	156.	
46	145	Walch., 13, blz. 213.	86	155	Walch., 14, blz. 214.
47	144	Walch., 10, blz. 213.	87	155.	
48	169		88	156	
49	150		89	157	
50	174		90	167	Geloofsbrief Vlissingen.
51	141	vg. Voorne, 3, blz. 196.			
52	142	Voorne, 35, blz. 202.	91		Uit de acta van
53	142	Voorne, 1, blz. 195.			Emden.

Particuliere Vragen.

<i>Vr.</i>	<i>Bladz.</i>	<i>Instructie.</i>	<i>Vr.</i>	<i>Bladz.</i>	<i>Instructie.</i>
1	160	Walch., 2, blz. 212.	18	164	Dordrecht.
2	160	Walch., 9, blz. 213.	19	162	Voorne, 30, blz. 202, Delft.
3	160	vg. Voorne, 5, blz. 196, Walch., 11, blz. 213.	20	172	vg. Vlissingen.
4	161	Zierikz., 8, blz. 210.	21	157	Voorne, 23, blz. 200, Zierikz., 1, blz. 209, Middelburg.
5	161				
6	159	Voorne, 34, blz. 202.			
7	168	[Delft].	22	158	
8	158	Gouda.	23	163	Delft.
9	158	vg. Dordrecht.	24	170	
10	159	Voorne, 17, blz. 199.	<i>a</i>	141, al. 1	Walch., 1, blz. 212.
11	159	Voorne, 25, blz. 201.	<i>b</i>	137, al. 3	Voorne, 10, blz. 197.
12	161	vg. Voorne, 29, blz. 201.	<i>c</i>	168, al. 1	Dordrecht.
13	164	d. Briel, 9, blz. 206.	<i>d</i>	163, al. 4	d. Briel, 1, blz. 204.
14	164	vg. d. Briel, 13, blz. 208.	<i>e</i>	163, al. 3	Zierikz., 4, blz. 210.
15	165	d. Briel, 11, blz. 208.	<i>f</i>	158, al. 4	Zierikz., 3, blz. 209.
16	165	d. Briel, 10, blz. 207.	<i>g</i>	136, al. 6	den Briel, 7 en 8, blz. 206.
17	163	vg. Dordrecht.			

N A S C H R I F T.

Over de Synode van 1574 is nog een half-officieel bericht in het boekje, dat in 1582 uitgegeven is van wege de leden der in dat jaar gehouden Prov. Holl. Synode, onder den titel: Cort eenuoudich ende waerachtich verhael enz. Daar dit boekje nog al zeldzaam geworden is, zal het niet ongepast zijn, dat in de hier overblijvende ruimte het bedoelde bericht wordt overgenomen (a. w. blz. 3):

„Daeromme [nl. dat het Pausdom hier ende daer allenskens is afghestelt, ende eyntelick d' exercitie van dien verboden] men noodwendelick de ordeninghen der Kercken, te voren onder de veruolginghe int heymelick ghebruyckt, bekent heeft moeten maken den anderen Predicanten, die wt den Pausdom, ofte andersins door vermenichuuldiginge der Kercken aengenomen werden: om also eenicheyt inder reyner leere, ende gelijkformicheydt inde bedieninghe te onderhouden, ende de Ghemeynte met hare Voorstanders in Godsalicheyte des leuens te doen voortgaen, ende volherden. Tot welcken eynde een Synode ofte vergaderinge der Predicanten, ende Ouderlingen, wt allen Kercken inde Prouinciën van Hollandt ende Zeelant, by voorweten ende wel belieuen zijner P. Ex. ende der Heeren Staten van Hollant ende Zeelant, binnen Dordrecht te samen is geroepen. Al waer na onderlinge bespreck van Kerckelicke saken, ende verbeteringhe van eenighe onordeningen, die voor gheualen waren, een ontwerp vande bedieninghe ende regeringhe der Kercken gemaect is, so veel als men inde eerste beghinselen (onder den swaren Crijch, daer de selue Landen mede beladen waren) bedencken conde”.